

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 11. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius04val-shoot-idm140034111824736.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

OVERSÆTTELSE AF
ANDREAS MUSCULUS
OM HOSEDJÆVELEN.
1556.

12

13

INDLEDNING.

I.

VED Midten af 16. Aarhundrede havde den foregaaende Tids almindelige Mandsdragt: de korte Broge, de stramtsiddende Hoser og de lange Kjortler, der - som Sømmelighed krævede - skjulte Laarets og Benets Form ned til Knæet, naaet sin diametrale Modsætning. For at faa større Bevægelsesfrihed var man, omkring Aarhundredeskiftet, begyndt med at skære lange Spalter i Hoserne 1 og, dels for at dække det herved blottede Ben, dels for at give Dragten et prægtigere Udseende, havde man foret Hoserne med lette brogede Stoffer, som man trak ud gennem Spalterne 2. Dette Princip førtes i "Pluderhoserne" ud i sin yderste Konsekvens. Spalterne gjordes saa talrige, at Overtøjet, "Overtog" som det kaldtes, kun kom ^{**}₁₄ til at bestaa af lange Strimler, der blev holdt sammen i Livet og under Knæet, og det lette For gav man efterhaanden en saadan Vidde, at det - skønt fæstnet ved Knæet - faldt i folderige Poser ned til Anklerne. Forpartiet dannedes af "Kilen", der bestod af fire Strimler, mellem hvilke Foret vældede ud, og hvorpaa der til yderligere Fremhævelse var anbragt en mægtig Sløjfe. Samtidig med, at den snævre Benbeklædning havde udviklet sig til de overdaadigt vide Hoser, der naaede fra Livet ned til Foden og gjorde Brogene overflødige, var den lange Kjortel blevet ombyttet med en kort Trøje, saa For- og Bagparti af den nedre Del af Legemet saas i al deres Pragt.

Det er imod denne utugtige og overdaadige Klædning, at Biskop Musculus retter sin Formaning og Advarsel i Skriftet om Hosedjævelen.

Andreas Musculus (1514-88) hører til Aarhundredets mest nidkære Lutheranere. Kamp var for ham ikke blot en Lyst, men en Nødvendighed. Enhver Afgang fra den mest bogstavrette Opfattelse af den rene Lutheranisme kaldte ham til Forsvar for denne. Men - som Palladius - er han ikke blot Teolog, han er lige saa lidenskabeligt Moralist. Det foreliggende Skrift skyldes dog ikke blot almindelig Forargelse over Tidens løse Sæder, det har en ganske speciel Anledning: en grov Forhaanelse af Prædikanten i selve Kirken. Musculus var Biskop i Frankfurt a. O. (Generalsuperintendent over Mark Brandenburg), og her havde en Søndag i Aaret 1555 en Diakon ved Navn Melchior Dreger holdt en opbyggelig Prædiken mod Pluderhoserne. Følgen havde været, at der Søndagen efter paa Kirkepillen ligeoverfor Prædikestolen, synlig for alle, hang et overdaadigt Exemplar af de syndige Hoser (jfr. ndf. S. 44 L. 9 f). Biskoppen forlangte af Byens Styrelse den prompteste Undersøgelse af Sagen og den strængeste Afstraffelse af Synderen. Men Efterforskningerne førte ikke til noget Resultat; Straffen kunde ikke følge Synden. Da besteg 15 Biskop Musculus selv Prædikestolen og holdt - Maria Himmelfartsdag - sin Tordentale mod den lappede og forkludede Hosedjævel.

Musculus' Skrift om Hosedjævelen vandt - maaske ikke mindst paa Grund af sin pirrende Titel, der vistnok iøvrigt var paavirket af det faa Aar ældre Frankfurterskrift af Mattheus Friederich "Wider den Sauffteuffel" - hurtigt stor Udbredelse og blev med dets kraftige folkelige Sprog og dets anekdotefyldte Fremstilling Forbilledet for en Række lignende "Djævla"-Skrifter i 16. og 17. Aarhundrede 1.

II.

Ikke et halvt Aar efter, at Musculus' Skrift var udkommet, havde Palladius oversat det paa Dansk "besynderlig for denne Sags Skyld, at naar der er Ild i vor Nabos Hus, da kommer det jo snart til vort Hus, om

vi ikke tage des nøjere Vare paa" 2 . Men det var ikke blot, fordi Naboens Hus brændte: "Hvad vil jeg sige!", tilføjer Palladius, "den Hosedjævels Ild brænder allerede mange Steder her i Danmarks Rige og tændes op jo mere og mere, siden de Landsknægte, som kom ud paa Skibene, var her i København hen ved Pinsedags Tide i dette forgangne Aar", Her som i Tyskland var det da Landsknægtene, der indførte den ny Mode, og her som der bredte den sig hurtigt opad - til Borgerskab og Adel -, og avlede en saadan Ødselhed, at Kongen ikke blot nedlagde Forbud mod, at man bar disse Buxer "med meget vidtløftige Folder udi", men paa en særdeles virkningsfuld Maade lod Straffen exekveres paa aaben Gade 3 .

* * *
-- -- 16

Men hverken Prædiken eller Forbud fik Bugt med de vidtløftige Hoser.

I Rasmus Hanssøn Reravius' Hustavle fra Tres'erne hedder det:

"Mangen slem Omflat mand finde maa/
Der tør drage saadanne Hoser paa/
Forlumpet/ forhacket/ saa lange oc vide/
At der vdi kunde vel lange Tide/
En feed So ligge met alle sine Grise/
Oc der i puste/ stynne oc fise." 1

Og i det samtidige "Børnespejl" af Niels Bredal staar der:

"Mand monne mere i it par Hoser skære/
End tilforne i it heelt par Klæder monne være/" 2

* * * *

17

III.

Palladius' Oversættelse gengiver Originalen saa ordret, som Sproget tillod det, ja vel lidt til. Dog er der, som i alle hans Oversættelser 1 , en udpræget Lyst til at gengive det enkelte Ord ved flere synonyme: *entplössung* oversættes ved *nøgenhed/ blotelse oc barhed* (S. 30 L. 17), *büssen vnd klagen* ved *angrer/ røffuer oc klager* (S. 32 L. 8), *gedancken* ved *tancker oc huskud* (S. 35 L. 30), *vnauffhörlich* ved *vden al ophørelse oc affladelse* (S. 36 L. 9 f.), *erschrecken* ved *frycte oc forskreckis* (S. 36 L. 29), *geboren* ved *afflede oc fød* (S. 36 L. 30), *solche grosse vntugent* ved *saadan stoer oc suar wtuct oc wdygd* (S. 37 L. 28 f.), *zu sehen* ved *at see oc skuo* (S. 40 L. 12 f.) o. s. v.

Som Prøve paa Oversættelsen kan følgende Stykke tjene:

Orig.udg. 1555 (Bl. E 1 v).

wie gar fleissig wird sich der liebe Adam vor aller *entblössung gehütet* / vnd mit seiner lieben Eua mit dem beltz sich bedeckt haben/ *zu vermeiden vnd zudempfen* seiner vorderbten natur *böse lüste vnd anreizung* .

Oversætt. 1556 (ndf. S. 32 L. 20 ff.).

Huor saare flittelige haffuer vor Kære fader Adam/ *vocet oc beuaret* sig f or al *barhed och nøgenhed* / oc haffuer met sin kære Eua/vel *bundet om sig oc teckit sig til* / met den skindkiortel *at forhindre/ dempe oc nedlegge* hans forkrenct natur/ *onde begeringer/ løst oc tillaaekelse* til Synd 2 .

Karakteristisk for den kraftige Maade, paa hvilken ^{*} 18 Forfatteren fremstiller det forargelige ved den ny Mode og Oversætteren understreger Forfatterens Udtryk, er dette Stykke:

Musculus Bl.C4 r .

.. vnsere junge gesellen lassen [jn] so kurtze rök vnd mentel machen/ die nit die nestel/ geschweig dann den latz bedecken/ Vnd die hosen so zu ludern lassen/ den latz forn also mit hellischen flammen vnd lumpen/ vnmenschlich vnd gros machen/ die teuffel auff allen seitten lassen also raus gucken/ dann allein zum ergernis vnd böser anreizung der armen vnwissenden vnd vnschuldigen meidlein/ welche was sie für gedancken not halben vnd vnwiederstreblich fassen vnd haben müssen/ nach dem du jn also für die augen tritest/ geb ich dir selber zubedencken/ du weist es auch vnd thust es darumb/

Palladius ndf. S. 35 L. 23 ff.

.. vore vnge Kompaner lade gøre dem saa stackede Kiortler oc Mantler/ som icke kunde skiule Remmerne/ end sige Kilen/ oc lade saa forklude deris Hoser/ oc lade gøre Kilen faar paa met Helffuedis flammer oc klude/ wmaadelig stor/ at Dieffuelen sidder oc kaager der vd paa alle sider/ aleniste til forargelse oc it ont exempel/ ia at arme vanuittige oc wskyldige Piger forledis oc forlaackis der aff/ *ia skendis oc voldtagis der aff 1 / thi* huad for tancker oc huskud de nødis til at faa der aff/ i det at du saa treder frem vnder øyen faar dem/ giffuer ieg dig selff at betencke/ du veedst det vel oc gør det ocsaa der faar/

Lignende Forstærkelser af Originalens Udtryk findes ikke sjældent, se Noterne til S. 29 L. 10, S. 31 L. 6, S. 37 L. 20 o.fl.

Betegnende for Musculus' folkelige Sprog og Palladius' dækkende Gengivelse er følgende Stykke, hvor han - som det er hans Lyst - optræder som laudator temporis acti; Musculus hævder (Bl. D I r f.: "das jetzunder ein junger rotzlöffel/ ehe er noch das gele vom schnabel gar abwüschet/ mehr gelds zu einem par hosen haben mus/ als sein vater zum hochzeit kleid/" og Palladius gengiver med Originalens Friskhed (ndf. S. 37 L. 8 ff.): "at en vng Bengel eller Spøttegøg skal nu langt førre end det gule voxer aff Nebbet paa hannem haffue flere Pendinge til it par Hoser/ end hans Fader haffde behoff til sine Brøllups kleder" * 19 eller følgende Fremstilling af Forholdet mellem Tyskernes Ord og Gerning:

Musculus Bl. D 2 v .

das jetzunder mehr zucht/ scham vnd erbarkeit im Venus berg/ vnd vor zeitten in den hinderheusern gewesen ist/ als bey vns Deutschen/ die wir doch vns alle jetzunder Erbar/ Ersam/ vnd Ernffeste/ schreiben vnd nennen/ vnd nit so viel Erbarkeit/ Ehr vnd zucht haben/ als ein mucke mag auff dem schwantz weg füren.

Palladius ndf. S. 38 L. 33 ff.

der findis nu mere tuct/ blusel oc erlighed paa Venus bierg och waar i fordom tid i baghusene/ end hoss oss Tydske/ wi som dog scriffue oc neffne oss alle sammen paa denne dag/ Velbyrdige/ Æreborne oc Erlige o c haffue icke saa megit erlighed/ ære oc tuct/ som en Myg kand føre bort paa hendis stert. eller denne kraftige Opfordring til at forhaane de Fyre, som trodsede Sømmeligheden:

Musculus Bl. E 2 r ff.

Darumb wolt ich wünschen/ damit sie es doch möchten erkennen/ wie feine gesellen sie weren/ vnd wie schon jn die hosen anstüden/ das die jungen auff der gassen sie mit dreck/ vnd die meid mit faulen eiern würffen/ das sie es doch fületen/ sintemal jn der teuffel die augen zugethan/ das sie es nit sehen können.

Palladius ndf. S. 42 L. 29 ff.

Der faar vilde ieg ønsket/ paa det de kunde kende dem selff/ huilcke deylige Kompaner de ere/ oc huor deylige deris Hoser staa dem/ at de vnge drenge paa gaden/ vilde kaste skarn paa dem oc Pigerne disligeste raadne Eg/ at de kunde dog føle det/ effterdi at Dieffuelen haffuer tilluct deris øyen at de kunde det icke see.

Af Musculus' Skrift findes paa det kgl. Bibliotek to forskellige Udgaver fra 1555. De afviger i det typografiske Udstyr og i Ortografien, men stemmer iøvrigt overens, saa det næppe kan afgøres - og vist ogsaa er uden Interesse - hvilken af disse Udgaver Palladius har benyttet. De ovenfor gengivne Citater er citeret efter det Tryk, der maa formodes at være Originaltrykket 1 . At Palladius ikke har * 20 benyttet et senere Tryk, tør man slutte dels af, at han maa have oversat Skriftet i Begyndelsen af 1556 (Efterskriften er dateret 26. Febr.) og derfor daarligt som Grundlag kan have haft et Tryk fra samme Aar, dels af, at i Trykkene fra 1556 (og flg.) findes ikke det Rim om Hosedjævelen, som er gengivet i Palladius' Oversættelse (se ndf. S. 59 f.). Originaltrykket har Titlen *Vom Hosenteuffel* . Under Titlen findes et Træsnit af en Landsknægt med Pluderhoser og opslidset Trøje. En lille Djævel staar ved Vejen og en anden sidder paa hans Skuldre og hvisker ham i Øret (se hosstaaende Gengivelse). Efter Titelbladet følger det ndf. omtalte Rim og derefter kommer Musculus' Tale, der har følgende Overskrift: *Vom zuluderten zucht vnd ehr erwegen/ Pluderichten Hosen Teuffel/ vormanung vnd warnung* .

IV.

Efter "Hosedjævelen" følger en Formaning til den kristne Læser, forfattet af Palladius, Denne Formanings Morale er, at selv om man naturligvis ikke maa forarge i det ydre, saa sidder den værste Synd dog ikke i Klæderne: "Den fromme Doktor (dvs. Musculus) siger i sin Bog, at den Hosedjævel sidder ikkun i de Lumpehoser og kaager (dvs. kigger) ud med sit Skok (dvs. Skare). O Herre Gud! der som disse andre (scil. Djævle) og deres lige sade ikke højere op paa Legemet hver med sit Skok, ja i Hjertet og i Sjælen med, paa alle deres Patroner og Anhængere, da kunde der end findes Raad til at ryste den Hosedjævel af Benene med sit Selskab". Af disse andre Djævle nævnes først og fremmest den gamle *Afgudsdjævel*, d. e. den katolske Helgendyrkelse, "der endnu kommer Folk til at bøje deres Knæ for Stok og Sten i den og den Kirke og at løbe hen til den og den Sted, som de have lovet dem hen til". Saa er der *Hovmodighedsdjævelen* - Forfængelighedens og Ødselhedens Djævel - der faar Folk til at leve "langt over deres egen Stand, Vilkaar (dvs. Stilling, Forhold) og Evne, som hine Fugle, der flyve højere end de have Vinger 21 til . . . , det Slags Hovmod, som opholdes af fattige og syge Menneskers Arbejd, Blod og Armod, det er besynderlige denne Djævels rette Vildbrad". Derefter nævner Palladius *Agerdjævelen*, der har Tag i alle: Adel, Borgere, Bønder, Mænd og Kvinder, Svende og Dreng, ja endogsaa Stoddere: "naar en Stodder har tigget saa mange Blafferter (en lille Mønt), som han kan skifte en Daler til sig for, saa har han strax saa meget lært, at han véd at sætte dem 22 ud paa Ager og Rente for to, tre eller fire Hvid om Ugen at oppebære hver Lørdag ad Aften, til han fanger sin Daler igen". Endelig nævner han *Drankerdjævelen*, som lokker Folk til at sidde "udi Krohus først hos Brændevin, saa hos Tyskøl, paa det sidste ud paa Natten hos Pryssing (dvs. Danziger-Øl), hos Vin og anden Drik, til hen imod Dag de væltes i Seng, saa fulde som Svin, saa at de aldrig faar Solens Opgang eller Nedgang at se, fordi om Aftenen sidder de til Driks med Slemmen og Demmen, og om Morgenen ligger de og snorker udi deres Drukkenskab". Det er dog ikke saaledes, at Palladius lader hin Djævel, der sidder i Klæderne, ganske slippe. Han tillægger den endda ret kraftige Ulykker; "Hver kan se tilbage . . . hvad for Straf der er kommen ind i Danmark efter løsagtige Klæder, Adfore og onde Sæder". Og han vedbliver: Fra Valland kom "de vælske Roer" (syfilitisk? Udslæt) sammen med den fremmede Klædesæd, og fra Spanien kom - i Følge med "de hispaniske Sæder og Klædebon" - "den hispaniske Skab" (ogsaa en venerisk Syge). Mens disse Sygdomme atter var i Aftagende eller forsvundet, da Palladius skrev om de tyske Pluderhoser, hang de fransoske Pokker (den egentlige Syfilis), som kom ind i Riget "sammen med de fransoske løsagtige Noder og Fagter i Klæder og Sæder", endnu "fuldt hart ved". Ogsaa Svedesygen fra England og Hedesygen fra Skotland maatte de fremmede Moder bære Skyld for, ligesom Spedalskhed, Kræft, Faldende Sot og Popelsi (Apoplexi): "visselige hver ere kommen fra sin Hjørne i Verden for Synd og Ondskabs Skyld". Der var da Aarsag nok til at sky de syndige Hoser, som vilde bringe Straf ikke blot over dem, der bar dem, men ogsaa over disses Efterkommere, saa "Børn i Vuggen maa røve (dvs. rue, angre) det som de maa intet om volde", eller - tilføjer Palladius - "som det almindelige Sprog lyder: det skal Grisene gælde, som de gamle Svin bryde".

23

V.

Skriftet om Hosedjævelen slutter med to længere Rim.

Det første "om den forkludede Hosedjævel" er en - snart ordret snart friere - Oversættelse af et tysk Digt "Reime vom zötlchten Hosen Teuffel", der indleder Musculus' Skrift og er forfattet af en Kollega af ham, Frankfurter-Professoren, Dr. Gregorius Wagner 1 . Nogle Citater kan anføres som Vidnesbyrd om Oversættelsens Art. Om den berygtede "latz" hedder det (A 2 V):

Der latz musz auch so geputzt sein,
Als wer süsser honig sehm drein.
So doch die vorterbte natur
Bedeckt will han diese figur.

dette gengives (ndf. S. 59 L. 26 ff.):

Kilen er ocsaa vdstafered
Lige som der hengde honning ved/
Endog at den forderffuede Natur
Vil haffue skiuldt denne figur.

Nogle Linjer om Hosedjævelens Bryg lyder i Orig. (A 3 r):

Der stinckend hosen Teuffel new

Wirdt jn bereiten einen brew/
Dran sie zu schlingen werden han/
Wis erfaren wirdt jederman.

I Oversættelsen bliver Brygget til Grød (ndf. S. 61 L. I ff.):

Hosedieffuelen kaager dem en grød
Huer i de skulle ede deris død
Oc saa lenge sluge i sig der aff
Til huer mand forfarer deris straff.

Mens dette Digt saavel ved dets saare mangelfulde Rytmer og Rim som ved dets tit paafaldende Ordvalg røber, at det er oversat, kunde det andet Rim af formelle Grunde godt være originalt. F. Ex. Linjer som disse (ndf. S. 62 L. 27 ff.):

"At elske huer andre i Kerlighed
Veed ingen/ thi Hun er huer mand led.

*
– 24

Men at dømmme/ fordømmme oc vaske paa bag
Det veed huer mand baade nat oc dag.
At gøre sin nabo skade/ det dur
At føre bimpt/ liuge oc staa paa lur."

Eller disse (ndf. S. 63 L. 31 f.):

Skal Dommen gaa/ Gud see der til
Kagen kommer gjerne did som konen vil.

Men om det er originalt, eller det er bearbejdet efter Tysk, tør jeg ikke afgøre, saa lidt som hvem der er Rimets Forfatter (eller Oversætter).

VI.

Af "Hosedjævelen" er der kun bevaret ét Exemplar, som endda er defekt, idet Titelbladet og Bl. A 4 mangler, og den øverste Del af Bl. C 4 er afrevet. Titelbladet har rimeligvis ligesom paa det Aaret efter af Palladius oversatte Skrift af Musculus ("Om Sværgen og Banden") været prydet med Originalens Træsnit (se foran S. 21), Det fuldstændige Tryk har bestaaet af 28 Blade, hæftet i 7 Læg, sign. A-G. Linjetallet er 29. Bogen er prentet i København d. 4. Marts 1556. Det typografiske Udstyr viser, at Bogtrykkeren er Hans Vingaard (se Lauritz Nielsen, Nord. tidskr. f. Bok- och Biblioteksväsen 1916, 103).

Det bevarede Exemplar findes paa det kgl. Bibliotek i København.

Senere Optryk eller Udgaver kendes ikke.

25

[Om Hosedieffuelen]

26
27

En formaning oc atuarsel om den leppede oc forkludede Hosedieffuel/ som er opuect mod al tuct oc ære.

Den hellige Paulue siger til de Romere i det siette Capitel at syndsens sold er Døden/ oc icke aleniste/ den timelig eller euige død/ men al wlycke/ bedrøffuelse/ Siugdum eller huad for modgang dette leffnit haffuer paa sig/ som oc saadant altsammen er aff Gud paalagt vore første faarelder Adam oc Eua/ til en straff for synden Gen: vdi det tredie Capitel. Men effter det gamle almindelig ordsprock. Crescentibus peccatis crescunt et pænæ. Det er/ naar Synden voxer da voxer ocsaa straff oc pine for Synden/ lader Gud det icke bliffue ved saadan en almindelig wlycke. Men som Synden tager til/ voxer oc opstiger i Verden/ saa lader Gud ocsaa hans vrede oc straff voxer oc opstige met och hoss Synden. Lige som nu Synden haffuer voxit altid i Verden/ indtil denne stund/ oc folckit er vordit io arger oc verre dag fra dag/ saa haffuer io daglige ocsaa/ mere oc mere wlycke/ oc større modgang fult der effter/ som ocsaa de Historier aff gamle och ny Testamente/ och der til met de hedniske Historier/ saadant rigelige beuise. Oc der faar/ effterdi ondskab haffuer fangit offuerhaand/ oc Synden er opstiget paa det høyste/ i denne siste tid/ effter Christi egen prophetie/ Saa ere wi ocsaa vnderlagde mere straff/ wlycke/ Krig/ Blodstyrning/ Pestelentz/ Siugdum/ suar dyr tid/ offuersettelse oc besuering aff Herskab/ som wi det end hart nock forfare/ føle oc tage paa/|| at ocsaa offuer dette altsammen/ Fulene i lucten oc fiskene i vandet/ oc lige saa alt andet/ forsuinder vnder henderne faar oss/ io mere oc mere/ at wi skulde io nocksom kende paa straffen/ at Synden er voxen oc ondskab er opstiget paa det høyste/ Det beuise ocsaa oc vinde offuer oss/ saa mange atskillige ny oc vnderlige siugdomme/ som icke haffue verit tilforn/ men de gamle aldellis wbekynte.

28

Vdi denne Gudz vredis/ straffis oc mangfoldig wlyckis vext/ formering oc daglig opstigelse/ gøre wi lige som hine hunde/ der løbe effter stenen/ som mand haffuer ramt paa dem met/ oc bide saare hastige der paa oc tencke icke eller see/ vdaff huem eller for huad aarsag de bleffue slagne. Lige effter denne art holde wi oss ocsaa nu/ wi klage paa denne onde tid/ som er beladet met saa megen wlycke/ wi sidde i asken oc henge met vort hoffuit/ oc bide oss i læberne met vor wlycke/ ere sorrigfulde och bedrøffuede/ det gør ossont/ ath wi met vore Børn haffue leffuit denne onde tid/ oc wi tencke icke der en gang paa/ at wi haffue fottient oc opuect saadan Guds vrede oc al wlycke mod oss/ oc at wi skulde falde ind vnder Gudz riiss oc falde hannem til fode/ bede om naade/ oc loffue oc tilsige hannem/ at wi ville rette oc bedre vort leffnit. Men wi ere heller da de rette Kompaner/ och deylige Børn/ som Esaias Prophet klager offuer/ i sit niende Capitel/ der hand saa siger. Dette folck vender sig inted om til den som dem slaar/ oc skøder inted om Herren. Der faar mue wi ocsaa bide oss i læberne oc opæde oss/ met vor egen wlycke/ saa lenge som wi villie/ oc wi ere inted der met behulpne/ men gøre det verre som er ont/ oc bide endelige tenderne vd paa stenen/ och gaa saa || hen til grunde i vor wlycke/ saa skal det gaa til/ oc oss skeer lige oc ret. Der faar/ at wi see icke paa det/ der er aarsag til vor modgang/ oc ey heller ville see der til/ oc der som wi end det see/ huor fra/ vor wlycke vdflyder/ tencke wi icke der paa/ oc ey heller offuerueye/ huorlunde saadan Guds vrede/ maatte blive bortuend fra oss.

Men at wi kunde paa denne tid nogit gøre/ oc icke sige aff mange/ offuermaade drabelige oc vectige hoffuit Synder/ som wi ere faldne vdi effter Christi prophetie. Der som wi vaare aldellis fromme oc haffde ellers ingen Synd/ da fortienner Tyskland nu icke aleniste Guds vrede/ oc denne neruerendis wlycke/ som wi ere nedsunckne vdi/ offuer øynene/ men det vaar ingen vnder/ at Solen icke mere skinde paa oss/ oc iorden icke mere bar oss/ oc at Gud slo der i/ met den siste dag/ for den gruselige wnaturalige oc dieffuels Kledebaan/ som vngt 29 folck nu vanskaber sig met/ oc saa skendelige beskicker dem vdi/ at icke aleniste Gud/ de hellige Engle oc alle fromme erlige folck/ men ocsaa diefflene selfue gry oc vndsette sig faare. Som mand siger for tnfi/ oc i sandhed/ at nu en kort tid forleden/ vaar en frommer mand/ hoss en Maler oc bestillede sig en taffle/ oc bad at hand vilde male dommedag der paa met stor aluorlighed oc gruselighed/ oc besynderlige at hand vilde male dieffuelen paa det allegrummiste/ oc Maleren gjorde sin allerstørste flid der til/ oc malede Dieffuelen paa det allegrummiste/ met saadan formaledide Hoser/ met offuertog/ lige som de vnge kompaner nu drage dem. Der er dieffuelen kommen oc gaff den Maler en veldig Kindhest/ oc sagde/ at hand haffde giort hannem vold oc wret/ at hand haffde saa malet hannem. Thi hand sagde sig aldrig at vere saa grum oc saa gruselig/ som || hand haffde aff controfeyet hannem met de paltede lompehoser eller vadstøffe/ oc det skal nu hiede/ for Gud oc menniskan en beprydelse oc staa en vel/ det som den wrene Dieffuel skammer sig self faar. Men der aff kunde i lettelige forstaa oc begribe/ at der som Gud end nu lenger ophulde met domme dag/ at Verden skulde end nu staa en tid lang/ huad wi met saadant vngt folck for en Verden vilde lade effter oss/ om det ocsaa vaare mueligt/ at Jordan skulde kunde bære vore effterkommere/ i det at de traadde dieffuelen ind/ i hans embede oc stat/ oc bleffue argere oc gruseligere paa Jordan/ end diefflene vaare i Helffuede/ som nu allerede den største part offuergaar dieffuelen i forstockede blindhed oc ondskab/ huilcke der aldridge saa genstridige oc egensindige haffde foractet saadan naade som oss nu tilbiudis oc wi træde den met fødder/ som det nu skeer/ men huor det vil hen vd/ oc huad

for en ende det vil tage/ skal icke Verden kunde før kende/ end at vandet slar sammen offuer hoffuidet paa dem/ oc indtil de skrige/ oc sige. Kommer i klipper oc falder paa oss etc.

Men effterdi/ at Gud alle vegne oc altid/ lader hans Naade tilbiude/ oc gaa faar hans vrede oc straff/ som den der icke begerer vor død/ men vor bedring oc lifff/ huilcket der skeer 30 vden al tuil/ icke foruden aarsage/ at Gud hiemsøger oss/ met en saa rig oc offuerflødige Naade/ oc hans hellige ords store liuss/ som icke er saa skeet tilforn i femtenhundrit aar/ da vil der effter en hed Solskin komme stor storm oc haffuel/ Ja effter saadan stor tilboden naade/ vil følge en stor wlidelige vrede oc straff. Oc der wi nu som ere kaldede aff Gud/ met en aluorlige oc haard beffalning i det hellige predicke embede/ tilbiuder || huer 1 - - - - -
- ||

- - - - - ||

høller hand paa oc skiuler sig til/ at giffue tilkende oc paaminde/ om saadan en skam/ indplantet i naturen/ at skiule en part aff legemet/ huor aff den forderffuede naturs forøgelse/ haffuer hendis begyndelse oc oprindelse som til en ihukommelse oc formaning/ at naturen er forderffuet/ ved Arffsynden/ oc paa det at kød oc blod/ som er optend aldellis oc gandske i onde løst oc begeringer/ skulde icke mere eller lengre forargis oc røckis til synd/ ved saadan nøgenhed/ blotelse oc barhed.

Der faar kand mand nu her aff først: beslutte/ vden al modsigelse/ at denne neruerendis forkludede hose Dieffuel haffuer ført aldellis en ny synd i Verden/ oc kommen den paa fode som er oc mod naturen selff/ der som de andre Synder haffue dog deris oprindelse oc vdspryng vdaff naturen/ ond løst oc begering til ont/ oc rime sig/ ia komme offuer ens met naturen. Der faar kand oc huer mand lettelige kende oc dømme/ huad for en arrig oc wforskemt Dieffuel/ der regerer nu i det vnge Folck/ som saa forsømmelige met stackede kiortle/ som icke naa til binde gauene/ oc met Helffuedis flammer oc ldelouer barer oc bloter deris legeme (oc mest det/ som burde mest at vere skiult) oc sette det saa vden al skam/ faar huer mands øyen/ til forargelse oc indlaackelse/ i alle onde begerelser oc løst/ Huilckit ocsaa naturen vil haffue tiltect oc skiult. Der faar skulde wi bekende/ effter saadan vor første faders Adame exempel oc efftersiun/ oc effter vor egen natures indledelse i saadan iførelse oc ombindelse/ vor Synd/ skam oc skendtzal/ huor i wi ere faldne. Item klage det aff Hiertet faar Gud/ stri mod * 31 onde begeringer oc løft/ modstaa al wrenhed/ oc fortage ocsaa andre Folck den tillaackelse til det onde/ som de kunde see paa oss oc saa skiule oss oc tecke til faar Gud/ faar Englerne oc Mennsker/ vil ieg nu i denne || tid hiemfille det til de vnge kompaner/ oc sette det til deris eget Hierte oc samuittighed (om de haffue nogen samuittighed) oc giffue dem at betencke/ huad for en gruselig och wskamactig Dieffuel/ der haffuer sæt sig i deris Hoser/ huor haardelig Gud vil straffe dem der faar at de met saadan Kludehoser gøre sig megit bart oc blot faar Gud/ Englerne oc Menniskerne/ til alle onde begeringer och til al wkyskhed/ meget mere end naar de gaa ret aldellis blot nøgne/ Som deris egen natur och samuittighed skal paa Domme dag klage paa dem til fordømmelse/ oc offueruinde dem/ at de haffue giort dem selffue langt arriger oc verre/ end de vaare fødde oc komne til Verden ved den forderffuede natur. Oc endelige skal samme Hosedieffuel met stor giede/ hoffuering och triumphering paa domme dag vare paa dem/ oc strax effter Guds dom er gangen dem offuer/ hendrage oc henrøcke dem/ met deris Hoseflammer/ til den euige Helffuedis flamme oc loue/ da faa vore vnge Kompaner at see oc forstaa/ huad det er for en smykke oc beprydelse oc huor deylige saadanne forkludede dieffuels Hoser staa dem. Dissimellem faa wi at giffue oss til fred/ at de spaatte oss och giffue oss en ladder der faar.

Den anden Synd/ som den lompede Hose dieffuel kommer aff sted mod Gud oc hans indsettelse/ ordning oc skick.

Videre scriffuer Mose/ i skabelsens bogs tredie Capitel. Der nu Adam haffde saa skiult sig/ met Figene blad/ och vaar førdt faar Guds dom/ oc haffde faat sin dom/ Huor aff hand oc alle hans effterkommere/ haffue || en euig memorial oc en almindeise breff/ huor aff hand kand paaminde sig/ huorlunde hans sag staa/ i huad Synd oc vrede hand er falden vdi/ til huilcken skam/ skendtzal oc 32 vanære hand kom vdi faar Gud/ vden det/ at Adam selff haffuer giort sig en amindelse breff/ i det at hand flette sig selff en kost som tilforn er sagd/ gjorde ocsaa Gud Adam oc hans Hustru huer en skindkiortel/ oc førde dem i/ huilcken Kiortel/ Gud vor Herre drog Adam vdi til offuerflødighed/ Huilcket ocsaa den Hellige Chrisostomus formeller/ der hand paaminder sig selff om sine Synders straff/ skade/ skam och wlycke/ met saadan klædebaan/ oc angrer/ røffuer oc klager sine Synder der offuer/ oc trøster sig met Guds tilsigelse foriettelse/ och huorledis det er skicket i det andet lifff/ der som hand skal skinne igen faar Gud/ som Stierne paa Himmelen met it forklarit Legem/ effter at skam oc skendzel er afflagt/ Som Christus oc den hellige Apostel Paulus haffue saadant

forklaret oc tilkende giffuit/ Thi det er lettelige at forstaa der aff/ ath naar vor kære Fader Adam saa til den wrene stynckende skindkiortel aff Gedskind/ hand haffde paa liffuit paa sig/ da haffuer hand visselige tenckt paa den smykke oc prydelse/ huor vdi hand stod tilforne faar Gud/ met ith nøget Legeme/ vden al skam/ met stor ære/ oc at hand nu vaar bleffuen en verstyggelighed faar Gud/ oc til skamme/ Huor saare flittelige haffuer vor Kære fader Adam/ voctet oc beuaret sig for al barhed oc nøgenhed/ oc haffuer met sin kære Eua/ vel bundet om sig oc teckit sig til/ met den skindkiortel at forhindre/ dempe oc nedlegge hans forkrenct natur/ onde begeringer/ løst oc tillaackelse til Synd.

* Her haffue nu de vnge Kompaner anden gong/ at see || sig om/ som haffue giffuet sig i tienniste nu i denne tid/ vnder den Hosedieffuel/ om denne ny pract oc Klædebaan/ er saa ringe en paatect/ der kand ske vden al forargede oc Synd/ som de det der faar acte oc holde. Effterdi/ at det er strax lige mod Guds ordning oc skick/ huor met/ det borttagis oc til inted gøris/ i det/ at de bare oc blote/ ia meer end bart oc blot optecke det som Gud haffuer selff tilteckit oc skicket til at være altid skiult. Er nu saadan Klædebaan/ mod Gud och hans Ordning oc skick/ saa er det oc vist at de ere icke Gud behagelige/ men beuege/ røcke oc tuinge hannem til vrede. Er 33 nu Gud vred der faar/ saa følger visselige straffen effter hans vrede/ Men huorlunde Gud hiemsøger oc straffer nu Tyskland/ for den oc andre Synders skyld kunde wi see oc nocksom gribe oc føle paa/ oc wi skulle end nu bedre gribe oc føle der paa/ effterdi wi icke tilscriffue nogen Synd saadan straff ey heller afflade/ och rette oc bedre oss/ som tilfaarn er sagd. Jeg vilde icke gerne være en Prophet/ oc er icke heller/ men ieg befrycter gandske saare/ effterdi at Gud som det gamle ordsprock lyder/ gerne straffer der met/ huor met mand haffuer Syndet/ at hand i dag eller i morgen skicker Tyrcken offuer skyldig oc wskyldig som lige saa kand vdhugge oc hasehugge deris skinnebeen/ lige som Hosene ere bestockne/ oc sandelige saadant vaar vel ret fortient straff offuer de verstyggelige paltede lompene oc skalcke Hofer/ som mand gerne vnte dem/ der som Gud vilde ekon aleniste forskaane oc spare de wskyldige/ som ocsaa faa aar siden vaar en almindelig sauffn oc rob viløbende nock at Tyrcken haffde allerede vdi Vngeren omgaaet oc handlet met vore Tydske/ oc ladet dem hugge lige saa i deris skinneben som Hosene vaare tilsammen flickit/ der aff kand || mand da nocksom forstaa at Gud loed saadan straff gaa offuer Tydskene/ lige for samme Hose skyld. Alligeuel vil der icke følge nogen forbedring effter/ men de gøre nu ydermere oc lenger frem/ effter saadan straff/ Gud oc Dieffuelen til tradtz/ de kludede offuertog oc flammer end større/ wtuctigere oc mere skalckactige. Men effterdi wi skøde icke effter saadan straff/ er det lettelige at offuerueye/ huad for en stor oc forferdelig wlycke her effter vil følge. Thi Gud kand icke lade Synden vere wstraffet/ men lader sin vrede oc straff opstige oc voxe met oc hoss Synden/ Gud vilde forbarne sig offuer vor effterkommere/ Huilcke wi nest effter oss saadant it bad berede.

Mand siger for sant/ enddog ieg haffuer icke selff seet det/ at i dette aar/ en mechtig Mands Søn/ huilcken ieg tør icke neffne for hans verdighedz oc ypperlighedz skyld/ skulde haffue ladet sig giort tre Kiler paa saadanne Pluderhofe/ at ieg haffuer stor vnder der paa/ at Jorden haffuer icke opsluget saadant it offuergiffuet oc Gudforgaaet Menniske/ Men Gud 34 lader det ske/ seer igennem fingre/ oc straffer siden der effter/ langt suarere oc gruseligere (effter hand haffuer saadant tilsted) Øffrigheden met den wskyldige/ som see til saadan skalckhed/ oc lade dem saa wstraffet hen gaa/ effterdi det er io vist/ och som den almindelig forfarittg giffuer/ at alt det som verdslig Øffrighed icke straffer/ det vil Gud hiemsøge/ vdi sin vrede oc hastighed/ paa det allergruseligste. Der faar/ huad der vil følge effter saadan en wnaturlig egensindighed/ veed Gud. Jeg frøcter/ at timelig straff er alt forringe/ Gud skal ville hiemsøge det/ met dommedags euige straff. ||

Den tredie Synd/ som den forlompede Hosedieffuel kommer aff sted mod forbond/ plict oc eed/ som bleff giort i den hellige Daab.

Det vide wi/ aff den hellige Scrifft oc vor egen forfaring/ at wi ere vndfangne oc fødte i Synden oc drage vort Leffnit frem der vdi/ wi ere tilneyde der til/ fra vor vngdom. Endog saadant sigis om allehonde Synder/ Saa er det dog besynderligt sagt om den Synd/ som regerer besynderlige/ vdi vort Kød oc blod/ som er en wbeskickelige brønde oc begering til wkskhed/ at saadan en Synd løber ocsaa i Ecteskab vnder hoben met/ oc gør det wrent oc besmitter det/ som faar Adams fald gick faar sig/ vden al Synd oc wbeskickelig brønde/ Adam gjorde saadan gerning oc Ecteskabs plict/ til at formere Verden/ vden brønde paa den tid. Men som tilfaarn er sagdt/ strax effter hand vaar falden/ kunde hand mercke oc føle saadan brønde oc hans naturs forderffuelse/ hand skulde sig der faar oc tecte til/ at hand icke skulde gøre saadanne onde begeringer verre/ oc mere optende dem met saadan opteckelse oc blotelse. Der faar lige som wi ere alle fødte aff Adam/ oc finde saadan suaghed oc wbeskickelig løst i oss/ saa forbinde wi oss met Gud i Daaben/ oc siger hannem til/ at wi skulle imodstaa saadan ond løst i vort Kød oc blod/ døde oc reffse vort Legeme/ oc at wi

ville 35

beuare oss/ for huess at saadan løst kand beuegis/ foraarsagis oc tilrøckis vdi oss/ paa det ath wi vilde icke giffue andre Folck nogen forargelse met ord/ seder och Klædebaan/ eller huor met det kunde ellers || ske/ men lige som Adam tecte til/ oc Gud ocsaa selff klædde Adam met den Skindkiortel/ at wi ocsaa skulle holde oss vdi ærlighed oc tuctighed met vor Klædebaan oc ingen giffue nogen aarsag til det onde/ det er den forbond som wi haffue gjort i Daaben met Gud/ der effter skulle wi holde oss oc leffue/ lige som vore Kære faarfædre oc gamle faareldre haffue indtil denne dag beskickit dem/ met saadan erlige Klædebaan/ oc end nu paa denne dag/ holde alle fremmede Nationer sig effter dem/ met Klædebaan/ som ieg strax her effter ydermere vil giffue til kende. Men her met ville wi tredie gang giffue at betencke/ oc sette vort vnge Folck deris forkludede Hoser faar næsen/ at de ville speyle dem der vdi/ oc see til/ huorledis de gandskelige forgiette Gud oc deris hellige Daab/ oc bliffue til Meneder oc skalcke/ i det/ at de icke bære aleniste saadan ond løst i Hiertet/ men huad de haffue i hiertet/ det giffue de tilkende oc stille faar huer mands øyen/ vduortis met deris Klædebaan Gud til fortørnelse och deris neste til forargelse. Men/ Kære/ sig mig/ huor til er det ellers nyttigt? huor faar er det begynt/ och aff hvad anden aarsag skeer det? at vore vnge Kompaner lade gøre dem saa stackede Kiortler oc Mantier/ som icke kunde skiule Remmerne/ end sige Kilen/ oc lade saa forklude deris Hoser/ oc lade gøre Kilen faar paa met Helffuedis flammer oc klude/ wmaadelig stor/ at Dieffuelen sidder oc kaager der vd paa alle sider/ aleniste til forargelse oc it ont exempel/ ia at arme vanuittige oc wskyldige Piger forledis oc forlaackis der aff/ ia skendis oc voldtagis der aff/ thi huad for tancker oc huskud de nødis til at faa der aff/ i det at du saa tredet frem vnder øyen faar dem/ giffuer ieg dig selff at betencke/ du veedst det vel oc gør || det ocsaa der faar/ det skalt du ocsaa vide der hoss/ at det vaare dig megit bedre/ effter den aluorlig Christi trusel oc formaning/ at du icke vaare fød/ eller oc at der hengde en Møllesten om halsen paa dig/ oc mand kaste dig i Haffuit/ 36 der som det er dybest/ met din Dieffuels paltede oc lompede Hoser/ Huor met du saa hoffmodelige oc skalckagtige forarger de vnge wskyldige Piger/ Jomffruer oc Quinder/ oc egger dem til det onde/ det skaltu fornemme at om du icke retter dig der vdi/ da vil det gaa dig ilde met/ som det er gaait andre met/ som Christus selffue siger Luc: 13. Och at den Hosediæffuel skal riffue dig fra Guds ansict/ fra alle Englers oc Helligernis ansict/ til en større fordømmelse/ oc optende dine skinnebene met Helffuedis flammer oc lldelue/ at de skulle brendis vden al ophørelse oc affladelse. Gud giffuit/ at du vilt ocsaa i det stycke dig bekende oc afflade. Men der som alle tro formaninger til dig ske til forgeffuis/ saa far fri hen/ huad Raffne hør til/ det druckner icke.

Den Fierde Synd som den wforstemmede Hosediæffuel kommer aff sted mod det fierde Budord oc faareldenis lydelse.

DE som ere nogit komne til dage/ oc ere gamle Folck kunde vel dragis til minde/ vdi huad tuet oc erlighed vore Faareldre hulde vdi deris Klædebaan/ huor erlige de klædde sig/ met tilsammen bundne Klæder oc lange Kiortler/ ath de kunde foruare dem for forargelse oc indlaackelse til wtuct/ Huor vdi de haffue som fromme oc tro Faareldre giffuit os sit exempel oc efftersiun/ at wi ocsaa skulde opuoxe i || saadan tuct oc erlighed/ oc i den maade bliffue de paa Dommedag naacksom aarsaget for Gud at det vilde icke lyckis met deris Børn/ huilcke de gaffue ingen aarsage/ til saadan skalckactig/ wtuctig oc wmenniskelig Klædebaan. Dog alligeuel faa de paa Dommedag at skamme sig i deris Hierter for deris Børns skyld/ oc hjertelige frycte oc forskreckis oc ønske at de haffde aldrig afflede oc fød dem eller kommit dem til Verden/ naar de faa at see/ huorlunde deris Børn bliffue skickede faar Guds dom oc Ansict/ oc bliffue hendømte och henførde til den euige fordømmelse saa gruselig forflammede 37 och vdhugne och met saadannen wtuctig Klædebaan. Jeg holder saa faar i Guds sandhed/ der som vore Faarældre skulde en part nu i denne tid opstaa aff døde oc see paa deris effterkommere saadanne forkludede Hoser/ de skulde spøtte ath det/ oc forbande det. Først der faar/ at det staa dem saa ilde/ lige som de vaare icke Mennsker/ der neft for den forargelse skyld oc tillaackelse til alle onde begeringer. Faar det tredie/ for den store bekaastning skyld/ at en vng Bengel eller Spøttegøg skal nu langt førre end det gule voxer aff Nebbet paa hannem/ haffue flere Pendinge til it par Hoser/ end hans Fader haffde behoff til sine Brøllups kleder/ som mig er tilkende giffuet at det er nu almindeligt/ at købe 20/ 30 eller 40. alne Silcke och Saien til vnderfoer och Helffuedis flammer (Men huorlunde mand kommer det der vdi/ det lader ieg Skrederne sørge faar/ Jeg holder saa faare at de beholde vel ocsaa deris deel der aff) ath en Landsknect lod sig købe Ni oc halffemtesinde tiffue Alne til vnderfoer/ oc den tid hand bleff atspurt/ Huor faar hand tog icke hundrede alne/ suarede hand der til/ At ni oc halffemtesinde tiffue er it langt || ord/ som falder vel i Landsknecternis munde/ men Hundrede er it stackit ord oc icke saa vel falder sig ey helder saa stolt eller saa hoffmodige i Talen. Jeg tør ocsaa icke vel sige det/ at en haffde tredieue oc hundredede alne Hosefoer til it par Hoser/ Huorlunde kand da Gud lide saadan genstridighed och egensindighed och see der paa? Jeg vnderer der paa/ at effterdi Gud haffuer til forn i det gamle oc ny Testamente/ Haardelige straffet saare megit ringe Synder/ Huad der skal nu vere for en

leylighed i Guds dom/ at hand er nu saa langmodig/ oc lider saadan stoer oc suar wtuct oc wdygd/ Men ieg holder saa faare/ at vore Øynder ere nu saa store/ at de kunde icke betalís met timelig straff/ och at Gud opholder der faar hans store vrede/ indtil Dommedag/ paa huilcken hand da skal betale vdi sin hastighed oc grumhed/ det som hand nu disimellem borger oss/ oc opscriffuer met oss paa Talstaacken.

38

Den femte Synd som den forflammede Hosedieffuel kommer aff sted/ mod den seduonlighed oc rette brug som alle Folck paa Jorden haffue.

Et er obenbarligt/ oc den almindelig forfaring giffuer det ocsaa tilkende/ at alle Folck vnder Himmelen haffue aff naturens indgiffuelse (lige som Adam met det Figen blad/ som tilforn er omtalet) paa det allerfliteligste/ tilteckit oc skiult sig/ paa den part aff liffuet/ som vort vnge Folck nu saa wtuctelige optecke blote oc bare/ saa at ocsaa det folck som for stor hede/ vdi de hede Land ellers || gaa nøgne/ tiltecke dog alligeuel deris skam aff indplantede tuet/ bliusel oc erlighed/ met skiurtter aff skøne Fiedre eller anden kaastelig ting. Wi acte paa denne dag de Vendiske folck nogit ringe at være/ fram faar wi acte oss selffue/ dog see wi at der er større erlighed oc tuct hoss dem/ end hoss oss/ wi som ville dog være nogit bedre/ oc see icke en Vendiske mand eller dreng/ være sig aff huor ringe stat hand kand vere/ der met saa stackede oc opdragne Klæder gaar for Fruer oc Jomfruer/ saa aldelis vere opteckit blot oc bart faar paa sit Legem/ ath hand ey haffuer it skiurt om sine Lender oc sig erlige tiltecker oc skiuler. Huilcken erlighed nu paa denne tid er ganske forgiet oc tilbage sæt/ ocsaa hoss ypperligt Folck oc Potentater/ som icke aleniste gaa for Fruer oc for den Meninge mand met optecte Hoser/ men kunde ocsaa det samme lide/ vdi deris Fruertemmer/ oc see igennem fingre/ at det lader icke sig anderledis ansee for mig/ end at al Erlighed skal være vduandret aff Tyskland oc den wtugtige oc wsnøttige Dieffuel skal være indsæt alle vegne i steden igen. Alle nationer/ Vaaler/ Spanier/ Franzotzer/ poloner/ Vnger/ Tatter/ oc Turcker haffue deris lange Klæder/ oc seduonlige skiul oc tilteckelse om deris Liff/ oc end nu det beholde/ som de det haffue fangit aff deris Faareldre/ aleniste haffuer den wforskemmede Dieffuel/ Tyskland ganske besæt oc indtaget/ at der findis nu mere tuct/ blusel oc erlighed/ paa Venus bierg och waar i fordom tid i baghusene/ end hoss 39 oss Tydske/ wi som dog scriffue oc neffne oss alle sammen paa denne dag/ Velbyrdige/ Æreborne oc Erlige oc haffue icke saa megit erlighed/ ære oc tuct/ som en Myg kand føre bort paa hendis stert.

* Oc der som ieg skulde her met indføre/ de Rommeris || erlige dregt oc Klædebaan/ ocsaa huorledis/ de holde och beuare besynderlige Lou/ ordning oc skick der vdi/ da maatte wi besynderlige see oc bekende at wi haffde det vel fortient/ at Gud indførde it fremmit Folck it effter det andet/ offuer oss Tyske/ at de met Kri oc Blodstyrning aldelis oc gandske vdslette/ ødelagde och vddreffue oss aff Verden vdi en hastig nidkerthed/ som Folck der icke vaare verde at bo paa Jorden met andre Folck/ der al tuct oc erlighed vaare borte fra dem/ oc al skam oc wtuct haffde faat offuerhaand. Lige som Gud haffuer handlet tilforn i Syndfloden/ for den wtuetighed/ som Guds Børn haffde met Menniskens døtter/ huilcken Synd haffuer dog ekon været barne leg vden al tuil/ imod denne neruerendis wtuct/ som saa tit oc mange gange er opregnit.

Men der som/ end Gud icke straffet Tyskland paa denne tid/ i saa maade/ Da haffue wi daglige for øyen Regenbouen paa Himmelen/ paa huilcken Gud end nu daglige holder oss faare til it exempel oc efftersiun/ den forbenefnde hans vrede/ met Syndfloden.

* Paa den grønne Vande farffue i Regenbouen oc met den anden Farffue/ som er lige ved Ild/ giffuer hand end nu daglig tilkende oc paaminder/ huad hand vil gøre met Ilden/ paa Dommedag/ huorledis hand vil betale/ paa en hob/ met euige vrede/ det som hand haffuer lenge sparet/ Der paa ville wi lade io den Kludedieffuel oc Hosselomper hengaa saa lenge som det kand vare. Jeg hober at det er allerede/ paa det groffuiste forseet/ at Gud det fortryder oc skal icke lenger kunde lide det/ der som Gud fortøffuer end nu/ en tidlang/ Da troer ieg i sandhed/ at de henge hele styrer Klæde oc Øilckestycker om benene/ eller io optencke en slemmere dregt/ huor || met de kunde til fulde fortienne Guds vrede oc Helffuedis affgrund.

40

Den fiette Synd/ fom den Helffuedis

flammede Hosediæffuel kommer aff Sted/ mod vor Christelig Religion oc den hellige Euangelii Lærdom.

EN Christen maatte vel forundre sig der paa/ oc tencke sagen effter/ huor det io monne komme/ ath saadan wtuctelig oc werlig Klædebaan icke kand findis ellers/ hoss nogne Folck/ end aleniste hoss de Christne/ oc ingen sted i noget Land/ saa almindelig oc saa forferdelig/ som i de samme Land och Steder/ vdi huilcke Gud haffuer vdøst sin Naade/ oc haffuer ladet predicke sit hellige Ord oc den rene Euangelii Lærdom. Thi huo der haffuer løst til forundrelse och ath see och skuoe saadan wfledige/ skalckactig oc wtuctig Kludedieffuel/ vdi mange oc hoss fult/ Hand tør icke lede effter dem i Pauedommen. Men gaa sig hen i de Steder oc Land som nu neffnis Luthers oc Euangeliske/ der fanger hand dem at see/ naagit ner Huss fra Huss/ indtil paa det høyste vederstyggelighed oc vemmelse/ Saa at det skal gøre hannem ont i hans hierte/ oc vndsette sig oc forferdis der faare/ som for den aller grufeligste Hafftrolde. Oc er denne en ret aarsag/ at saadanne forferdelige Hafftrolde/ bliffue saa mange seet Huss fra huss i de Euangeliske stæder/ at Dieffuelen/ som vor Herre Christus formelder/ er icke gerne i øde oc wrene steder/ oc egne/ men hand vil ocsaa bo i det Huss som er besmøcket/ oc feyet met || Koste/ oc som der staar i Job/ vil hand oc der være/ som Guds børn staa tyckeste til hobe/ oc som det ordsprock lyder/ bygger hand altid sin Kapel oc Nobiskro/ der som Gud haffuer sin Kircke. Der faar følger det her aff/ vden al modsigelse (der som den Hosediæffuel vilde end nu see saa surt oc icke gerne høre saadant) at alle de/ være sig Landsknect/ Edelfolck/ Hoffmend/ eller end nu aff større stat/ som klæde sig met saadanne wtuctige Dieffuels Hoser/ som den Hosediæffuel er nylige her fremkommen fra den allerbagiste oc dybiste sted i Helffuede/ oc haffue soret hannem oc giffuet sig i 41 selskab met hannem oc met hans Hoffsinder/ ved huilcke som ved hans medel oc redskab denne siste Hosediæffuel vanærer det ypperligt oc dyre Guds ord/ Euangelium oc de bellige Sacramenter til den forargelse/ rob oc bagtale/ at vor Herris Christi fiender/ som icke mue lide denne lærdom/ støde sig der paa/ forarge sig oc gandskelige beslutte/ at det er icke mueligt/ at denne lærdom skal være aff Gud/ mand siunger/ siger och scriffuer der om/ huorlunde oc huad mand vil. Effterdi at nu samme lærdom er forkyndet oc obenbaret/ da findis lige i de samme land/ de Folck/ som lade sig beuege til saadan wtuctig Klædebaan/ som icke er Menniskelig/ oc ville alligeuel holde sig for fromme Christne oc Guds børn/ oc ere dog i sandhed ligere den wreniste Dieffuel/ met saadan Klædebaan/ end de ere Mennisker/ end sige Guds børn/ at ieg oc self for min person maa sige oc bekende/ naar ieg i denne tid seer vnge folck paa Gaden/ paa Marcken eller i Kircken/ at ieg icke veed/ om ieg skal ansee dem/ for Mennisker eller Hafftrolde/ ia vel aldelis for Dieffuele/ thi saa gruselige haffue de forklæd dem vd hugget oc omkring hengd dem/ met lomper oc Rauffueposer. || Men 1

Den Siuende Synd/ som den Hosediæffuel/ vden all tuct oc ære kommer aff sted/ mod Guds ieffuenbillede/ som Mennisken er skabt effter.

Gud skabte i fem dage/ mange deylige oc herlige creatur/ i Himmelen/ i Værit/ paa Jorden oc i Vandet/ at hand oc self saa det altsammen for gaat an/ som Mose scriffuer/ oc det behagede hannem hiertelige vel/ vilde hand paa den siette dag skabe Mennisken met det gantske hellige Trefoldigheds besynderlig herlighed/ Ceremonier oc raad effter sit egit Billede/ da behagede Hannem den skabelse saa vel/ for al den anden/ ath hand skøt || icke 1 * 42 som vaar skabt effter hans ieffn Billede/ skulde icke bliffue i forderffuelse eller i Dieffuelsens vold.

* Oc ydermere drager Apostelen oc saa det/ til it merckeligt vidnesbyrd/ om Guds behagelighed/ til Menniskens skabelse/ at ocsaa Guds Søn tog icke en Engels skickelse/ men vort Kød oc blod paa sig/ bode iblant oss/ oc gjorde oss til metarffuinge offuer alt sit Gods/ at wi nu fremdelis som hans Kød oc been skulle regere til euig tid met hannem. Der faar er det nu ydermere let at beslutte/ Huorledis at Mennisken vanærer sig self/ Synder mod sig self/ och gør sig self saa ringe/ wren/ foractelig oc saa slem/ at ingen Hafftrolde kand saadan være/ alligeuel ath Gud haffuer skabt Mennisken saa deylig och smuck oc haffuer saa aldelis en stor behagelighed vdi hannem/ som Daudid forundrer sig der offuer/ der som hand saa siger. Ah Gud/ huad er dog Mennisken/ || at du haffuer saa stor omhu for hannem.

Men vilt du icke tro det/ at din Klædebaan staar dig saa ilde/ da vend dig ekon om/ naar du gaar saa her

frem paa Gaden/ met saadan forkludede oc iompede Hoser/ oc see til/ hvorlunde Folck staa stille oc see effter dig oc forundre sig paa din wmenneskelighed/ Men der som folck see effter dig oc met spe oc spaat skamme dig/ saa tenck/ met huad øyen/ Gud meget mere seer paa dig oc bliffuer vred oc hastig offuer dig. Jeg mener io at det heder at smøcke sig/ skøn oc deylig/ det maa vel være oc kaldis deylige Hoser. Her hielper ingen ord til/ Dieffuelen haffuer paa denne tid saa aldellis forblindet vngdommen/ oc sidder i dem met en heel skock i deris leppede Hoser.

* Der faar vilde ieg ønsket/ paa det de kunde kende dem selff/ huilcke deylige Kompaner de ere/ oc huor deylige deris Hoser staa dem/ at de vnge drenge paa gaden/ vilde kaste skarn paa dem oc Pigerne disligeste raadne Eg/ at de kunde dog føle det/ effterdi at Dieffuelen haffuer tilluct deris øyen at de kunde det icke see.

* Jeg holder ocsaa faare/ at Øffrigheden gjorde icke ilde/ om de vilde icke ellers straffe saadan wtuct/ at de bestillede en 43 hob skalckactige Drenge som kunde løbe effter dem/ som effter Hafftrolde eller faftelagens gecke.

Som mig ocsaa tilkende giffuet/ at vor naadigste Kørførst oc Landsførste Margreffue Joachim aff Brandelborg/ haffuer nu nylige ladet sig Fyrstelige beuise/ mod saadanne forkludede Hose dieffle/ effter at hans Kørførstelige naade haffde seet tre Landøkneckte gaa paa Gaden met saadanne leppede Hoser/ met en Feyle faar dem/ som de der/ til større genstridighed/ || vilde lade dem see aff den meninge Mand/ som slemme Hafftrolde. Thi hans Kørførstelige naade lod gribe de tre Landskneckte/ och lod sette dem vdi en oben forsprincklede Fengzel i tre dage/ oc paa det at de kunde nocksom lade sig see och skue/ huilckit de søgte effter oc ginge effter/ maatte Feyleren staa der vden faar Fengzlet saa langt tid/ oc hoffere oc feyle for dem. Vilde Gud aff Himmellen at Herrer och Førster vilde oplade deris øyen oc paaminde sig selff om deris embede/ til ath straffe saadan dieffuels ondskab/ ath Gud bleffue icke foraarsaget til at straffe de gode met det onde/ som Paulus siger I. Cor. II. Der som wi dømde oss selffue/ saa bleffue wi icke dømde aff Gud.

Saa haffuer ieg ocsaa hørt sige/ at nogle høye Potentater oc Christelig Øffrighed/ haffue ladet sig deris embedet oc befalning gaa til Hiertet/ effter at Store Hanser oc Juncker til Hoffue/ bruge ocsaa nu saadan wmeniskelig Klædebaan/ oc ville icke være straffede/ som de vaare fri Herrer i alt ont/ paa det/ at saadanne Juncker kunde dog see oc mercke/ huor vel oc huor erlige saadan Klædebaan staar dem/ haffue Førsterne ladet en beffalning vdgaar/ at alle Bødle oc Bødel suenne Disligiste Rackere oc Racker suenne skulle klæde dem/ saa skalckactige oc saa forkludede/ oc drage saadanne Hoser paa/ at de Helffuedis lepper kunde recke ned til deris sko/ Saa ath Børnene paa Gaderne kunde dømme paa/ naar de saa saadanne lompede Hose Juncker/ huor faar de skulde holde oc anse dem/ ocsaa huad det vaare for Folck/ der saadanne Hose vel stode. Gud giffuet at Herrer oc Førster vilde endnu fremdelis holde saadanne deris forsæt ved magt/ oc vdiage oc 44 vddriffue igen/ den Hosediæffuel aff Tyskland/ ned til Helffuedis affgrund. ||

* Met oss fattige Predickere er det til forgeffuis/ wi ere alt forsuage mod denne Dieffuel/ der som verdslig Øffrighed icke vil legge deris haand paa met. Thi det er en sterck Dieffuel/ oc haffuer mange haarde oc forblindede Hoffsinder/ mand maa met mact oc velde gribe fat paa hannem. Predicanternis atuersel/ paamindelse/ truen och formaning slar hand hen i veyrit/ eller gør sig en spaat der aff. Som end i dette aar vederforis en aff mine Predicanter/ den tid hand haffde predicket haardelige oc drabelige paa Predickestolen mod disse wtuctige forkludede Hoser/ gjorde samme Hosediæffuel hannem det til spaat oc tradtz/ at hand hengde den anden Søndag saadanne lumppe Hoser tuert offuer fra Predickestolen. Det siger ieg aleniste der faar/ at det er til forgeffuis wi straffe/ der som vor verdslig Øffrighed icke ocsaa holde paa met deris hieip.

Den Ottende Synd/ fom den wforskemmede Hose dieffuel kommer aff sted mod Tysk Nations almindelig gaffn oc velferd.

HVor vel Tyskland haffuer standet/ før den prang oc hoffmodighed indrøcte met fremmede Klæde/ Silcke oc anden ting som er indførdt i Tyskland/ vil ieg nu inted røre ved/ det bleffue for langt/ oc ieg skulde da giffue mig/ for langt bort fra den Hosediæffuel/ men ieg vil giffue huer selffue det at betencke/ oc kortelige at forstaa der aff huorlunde Tyskland haffuer standet/ huad for Guld oc Pendinge der vdi haffuer værít. Først Herrer oc Førster vden Kircke Gods oc vden deris vndersaattis besuering/ haffue værít saa rige/ at de kunde oprette saadanne suare bygninger met || Closter/ Domkircker oc Hospitaler/ som end nu staa faar øyen/ oc haffue alligeuel førdt stor Krig der hoss/ ia haffue dog alligeuel der offuer beholdet en stor skat oc liggende Fæ/ som saadant kunde vel forklarís aff Historier/ der som ieg icke for kortheds skyld lode det staa tilbage. Nu tage Herrer och Førster 45 tilbage igen det som deris gamle Forældre haffue giffuet til Kircken/ besuare der offuer deris vndersaatte/ oc er alligeuel inted der/ det forsuinder/ det ene met det andet.

* For det andet som Historierne det ocsaa vduise/ er Tyskland mestendel som det nu staa bleffuit bygget met merckelige bygde stæder oc slaatte vdinden Ottehundrede aar/ fra Carolo Magno/ huor aff mand kand korttelige tage it maal huad for it Sølkkammer Tyskland haffuer værit. Nu i denne tid kunde wi icke holde Taggit ved mact paa saadanne bygninger. I den tid kunde en Stad oprette oc opbygge Kircker oc andre store suare Bygninger/ huor offuer wi nu forundre oss/ huilckit it gantske Land icke nu formaar at gøre.

Faar det Tredie/ vide de end nu som ere nogit gamble/ huor rigelige Borger oc Bynder/ kunde opholde oc føde Muncke oc Prester/ oc saa megit ledigt Folck/ at mangen Købsted kunde rigelige opholde fire/ fem/ sex hundrede ledige Personer/ aff Preste oc Muncke/ oc huer haffde nock til offuer/ oc bleffue rige Folck der hoss/ Nu tager Edelfolck Ager oc Eng fra Kircken, Bønderne giffue inted/ Borgerne haffue beneficia oc Sticterne borte/ oc kand icke en Sogen nu holde oc føde sin Sogneprest/ Ey helder en stor Stad tre eller fire Predicanter vden stor besuaring oc bekømrrelse/ der som en Domherre/ Prælat oc Canicke haffde mere tilforne/ til indkomme/ end tiffue Predicanter nu haffue/ oc icke haffuer den || meninge Mand nu dismere/ men ere Staadere mod vore faarældre.

Denne wlycke vil ieg icke nu mere giffue tilkende/ som en aarsag/ oc vil paa denne tid sette en anden her hoss/ effterdi at denne er icke nu behoff til det/ som ieg haffde tagit mig faare. Oc siger ieg dette/ der som Tyskland skulde end nu ienger staa oc ved mact bliffue/ da bleffue der icke en Pending i landet/ effterdi at Kremmere och Købmend føre det vd/ met vogne oc til skibs/ oc føre oss hoselepper/ Karteck/ Silcke/ Saien oc andet saadant mer igen/ at mand tør vel sige/ Franckfort hoss Mien skal i denne tid vere Dørren igennem huilcken alle pendinge føris vd/ aff Tyskland/ hen til fremmede Nationer/ Men der vdi skeer oss Tyske gække ret/ wi ville saa det haffue/ oc 46 den stund Herrer och Førster see igennem fingre oc tilstede deris vndersaate saadan prang/ oc kunde det lide oc taale/ at det vnge folck/ haffue nogit nær/ met deris Hoser aleniste/ ført pendingene vdaff Landet/ ath en vng Læcker maa nu haffue mere til it par hoser it aar/ end hans oldefader haffde til sin gandske Kledning/ saa skulde de ocsaa tage til tacke/ at de komme i armod met deris vndersaatte. Oc der som i dag eller i morgen komme nogit nød paa ferde/ at mand skulde verie sig for fremmede Nationer/ da haffbe wi icke pendinge i Landet/ men vor arme fæderne Land maatte bliffue it roff oc priss faar fremmede folck/ de som haffue pendingene til forn borte/ at de da mue tage Landet oc folckit met.

Der faare/ ligger Herrer och Førster saa vel mact der paa som oss Predicanter/ for en god policie och den meninge nytte oc gaffn/ at de ocsaa met oss/ legge dem mod den Hose dieffuel/ at vdriffue den igen veldelige aff Tyskland/ hen || i det hul/ som hand er vdkraaben aff. Huorlunde at Herrer oc Førster skulde ocsaa affstyre oc affuerie den anden prang och offuerflødighed i Klædebaan/ det vil ieg icke nu blande her i blant/ men ieg vil haffue dem selffuer oc andre høye forstandige Mend/ besynderlige de Predicanter til Hoffue (huess Herskab er effterladende oc forsømmelig) befalet/ oc deris Embet paamindet.

* Saa langt/ som mit Kald oc Embede strecker sig/ vi ieg inden Kircke/ gøre mit der til/ som end allerede er skeet icke til forgeffuis oc ey heller vden fruct. Giffuit i Franckfort hoss Oderen/ paa vor Frue dag Assitmptionis. Guds aar.
M. D. Lv.

Andreas Musculus
Doctor. ||
47

Peder Palladius til den Christen læsere.

Denne fromme Mand Doctor Andreas Musculus haffuer gjort sit der til/ at Synd oc ondskab maatte affleggis/ ocsaa met den Hose dieffuel etc. Huilcken hans Bog oc Christelig formaning ieg vdsette gerne/ aff Tydsk paa danske besynderlig for denne sag skyld/ at naar der er Ild i vor Naboes huss da kommer det io snart til vort huss/ om wi icke tage disnøyere vaare paa. Huad vil ieg sige? Den Hose dieffuels Ild/ brender alerede/ mange stæder her i Danmarckis rige/ oc tendis op io mere oc mere/ siden de Landsknecte/ som komme vd paa Skibene/ vaare her i Københaffuen hen ved Pintzdags tide/ i dette forgangne aar/ som haffde det skendige Offuertog paa/ der hettgde oc flagrede om Benene paa dem/ saa at deris Hoser vaare vist lompede/ palte oc forkludedede/ met huer mands vidunder/ spaat oc spe/ som de ocsaa gjorde denne lignelse om dem/ at de ginge lige saa met samme deris flageruoren Klædebaan/ som nogle Tiffue vdi en Galie/ der deris reffne Klæder henge oc flagre om Benene paa dem. Paa det at ingen skal tage saadant exempel oc efftersiun aff dem/ her i Riget/ er saadannen formaning ocsaa storlige behoff paa Danske/ at den Ild/ huess gnist/ fløy hid

offuer aff Tydskland/ icke skal optendis ocsaa i vore Huse/ men at Folck vil io lade dem raade/ oc kende Huit for sort/ før for beskt/ oc gaat for ont/ som Esaias formaledider dem det icke gøre.

Vngdommen er nu paa denne tid/ saa vel i Danmarck || som i Tydskland/ saare løss paa tøyelen/ ath effterfølge al forfengelighed/ huad de see der nyt er/ huad heller det er erligt eller werligt/ Christeligt eller wchristeligt/ huilckit er ønckeligt at tencke paa/ end sige/ at tale eller skriffue der om/ i dette Hare Euangelii liuss/ och salighedz tid. Der faar bør ocsaa først Foreldrene at finde deris børns straff/ och forbiude dem saadant/ disligist Øffrigheden deris vnderfaat/ paa det/ at den ene met den anden/ i it ganske Land oc rige/ skal icke nyde det ont at/ oc faa en almindelig straff etc.

48

Effterdi at de Vnge kunde saa langt spørrie/ som de Gamle kunde mindis/ da er det io høy tid paa/ ath de nu spørrie dem om/ huad almindelig straff/ der er gaait offuer Danmarcks Rige/ for nogle deris løssactige noder/ facter/ Klædebaan oc onde seder/ saa at Børn i voggen maatte røffue det/ som de maatte inted om volde/ som det almindelige spraack liuder/ det skal Grisene gielde/ som gamle Suin bryde/ Jeg vil icke tale om Kri/ Aarlog/ oc Blodstyrting/ ey heller om Pestelentz/ hunger oc dyr tid/ men aleniste om nogle besønderlige siugdomme/ vil ieg sette nogle exemplar/ som wi kunde see oss i speyei vdi/ rette oc bedre oss/ oc frøcte for saadant mere. Thi straffen følger effter Synden/ som en Lencke henger vid halsen/ oc følger effter Hunden der bryder sig løss etc.

Huer kand see sig til bage/ vdi dette siste Hundrit aar/ huad for straff/ der er kommen ind i Danmarck/ effter løsactige Klæder/ adfore oc onde seder/ exemplum.

* For det første/ nogle aar før ieg bleff fød (som ieg haffuer spurdt i sandhed) der mand indførde her i Riget/ mod Rigens erlige dregt/ Klædebaan oc seder fremmede Klædesed oc løssactige seder vdaff Valland/ da fulde strax der fra met || effter/ de velske Roer/ som den tid vaare gengze/ oc mand nu pleyer at bande met/ her i Riget gruselige/ ekon met siu eller otte oc det er alt for meget/ Nu den Klædebaan er vel lenge siden bortte oc afflagt/ der faare er ocsaa siugen forsuindet/ dog vdi Mands minde/ oc met saadan en bande til en ihukommelse.

* For det andet/ der de Hispaniske seder oc Klædebaan drogis her ind i Riget/ met den løssactighed dem fulde/ da kom ocsaa der fra/ den Hispaniske skab her ind i Riget/ som er ocsaa en gruselig straff aff Gud/ oc er formildet aff Guds Naade oc barmhiertighed som den anden tilforn.

For det tredie/ den tid de Frantzoske løssactige noder/ oc facter i Klæder oc seder/ bleffue indførde her i Riget/ da komme de Paacker der fra her ind i Riget met/ oc henge end nu fuld hart ved/ oc det vaar i min Barndoms tid/ huor faare mand maatte ødelegge almindelige Badstuer alle vegne/ som den Badstue i min fødeby Ribe/ vaar end nu aldrig 49 optagen siden/ der ieg kand faa at vide/ alligeuel at Steden beholder sit gamle naffn oc Gaden disligeste/ som de kalde Badftugade.

*For det fjerde/ hen ved trediu aar siden eller noget mere/ der Guds fortørnelse/ kom her ind fra Engeland/ da fulde den Engelske suedsiuge her ind met/ oc hastige foer Riget igennem/ som en fortærendis Ild/ oc slo mange ned/ saa vel dem/ som aldrig saa Engeland/ som den der saadanne fremmede seder ind førde/ som den wskyldige met den skyldige maa holde faar i saadan Guds straff/ som den Historie vduiser om Kong David/ der hand talde sit Folck etc. oc mange andre saadanne Historier/ vdi den hellige Scrifft oc andetfteds. Oc det maa være vnderligt/ at Gud lader straffen komme/ aff de samme Land oc Stæder/ som Synden er fra kommen tilforne. ||

For det femte/ nogle aar der effter/ kom den hede siuge aff Skaatland/ for lige saadanne sager skyld/ och sigis ath være saa almindelig en siuge hoss dem i Skaatland/ som den kaalde siuge er her i Danmarck.

Jeg vil inted tale om Spidalske siugdom/ som siunes at være vandret fra Jødeland och hid/ icke helder om Kreff/ den Fallende sot/ Item om den draabe eller slag som mand bliffuer rørd met/ oc kaldis almindelige Popelsi/ Disse ere visselige huer kommen fra sin hørne i Verden/ for synd oc onskabs skyld/ Det mand kand kende paa Island/ Ferør och andre vdøer som fremmede komme icke hen saa almindelige/ at føre dem ny klæder oc ny seder at effterfølge/ at de rose der aff oc tacke Gud/ at de neppelige vide aff nogen Siugdom at sige/ al deris alder igennem/ ind til de ere gamle vdleffuede mend/ Och de viste icke heller aff saadant at sige/ vdi det Gyldene Alder/ som vaar faar Syndfloden/ den tid de leffuede vdi stor affhold vdaff alt det/ som de oc andre kunde tillaackis til Synd met/ Jeg vil icke helder tale om andre siuger/ der hoss den rette Land siuge (som er Kaaldesiuge) ere ocsaa gengze/ oc aar fra aar ny serdelis siugdomme oc ny plager oc straff aff Gud for atskillige Synder/ Affguderi/ Guds ords foractelse/ offuermaadige Prang/ met kleder oc andet/ 50 offuerflødige Dregt/ slemmen oc demmen/ hoer oc mord/ Aager oc andre werlige och wchristelige gerninger. Er icke det i hver mands mund/ naar nogen er siug oc mand spør huad hannem skader/ at de suare/ det er aff den ny Siuge/ det er aff den ny siuge/ her er kommen? Den ny siuge kalde de den/ som de haffue aldrig tilforn seet eller hørt sige vdaff. Ere icke de mange alle vegne i dette Rige/ skøt huer aar? Huor aff mand kand || vel beslutte/ at det skeer for atskillige synder oc Gudz fortørnelse. Ja ny synder/ som vore foreldre inted viste vdaff. Men straffen for samme synder er idel Pænitentz predicken/ formaning oc paamindelse/ at

mand skal io i tide affstaa oc rette och bedre sig/ paa det den euige straff oc pine skal icke endelige følge efter paa det siste. Thi Gud vil at alle Menniske skulle rette dem oc bliffue salige/ som hand suer der paa oc siger. Saa Sandelige/ som ieg er en leffuende Gud/ da vil ieg icke en synders død/ men at hand skal omkring vende sig/ oc bliffue ved det euige lifff.

Jeg haffuer talet/ om alle haande Løsactigheder/ och Guds fortørnelse/ disligeste om straffen/ som er med indførd i dette Rige/ vdaf Valland/ Spanien/ Franckerige/ Engeland/ Skaatland etc. Item om ny Synder oc ny sluger. Huad om ieg taler ocsaa it ord om Tyrchi/ och huad wi haffue der faaet fra? Haffue wi icke deris høye taappede hatte oc anden klædebaan der fra? Item deris vaaben oc verie oc Tyrckiske seder alle vegne? Oc hierte lag induortis effter som de skicke dem uduortis met saadanne fremmede dregt ock vnderlig klædebaan/ huad vil der dog følge effter/ end nu ydermere end her til er skeet? Naar mand taler om Gog oc Magog/ da veed icke mange huad det er for en tale/ Gud giffuit/ at de her i disse Land/ naar de faa end at vide huad det er/ aldrig skulde friste och forsøge dem/ ey helder deris børn och affkomme intil niende knæ/ ia indtil det tusinde knæ/ om Verden skulde staa saa lenge/ som vor Christne brødre oc søstre i Vngerland/ i Østerrige/ och i andre Riger och Land kende nu vel/ ia alt for vel Gog oc Magog/ friste oc forsøge alt ont/ aff deris neruerelse offuerfald oc henførelse daglige dag/ aar fra aar/|| 51 det kende Gud/ oc hand føre styre der til oc naadelige affuende dem. Och wi der met ville lade oss paaminde/ at wi och vore effterkommere icke skulle faa det samme Guds riss at føle som det er oss lenge siden propheteret/ och besynderlige aff en frommer Guds mand/ huess Prophetie ieg vil paa det aller korttiste sette her effter ath det icke bliffuer forlangt/ och dem kedsommeligt at læse eller høre læsis/ som icke mue gerne lide at mand taler om Synden oc Syndens straff. Huo er den/ som vil gerne røre och vende i sit egit skarn/ met orloff sagdt? Saa vil mand icke helder gerne komme sine synder i hu etc. Ey helder høre at der predickis oc tales om dem/ och det maa alligeuel saa gaa til/ om Troen skal komme i hiertet oc der skal blive salighed aff.

* Der vaar en Mand faar hundrede aar siden/ i den stad Isenach/ vdi Dyrringer land/ i Graamunckernis Closter/ ved Naffn Johannes Hilten/ en lerd oc Gudfryctig mand/ frem for alle de andre/ som ocsaa paa kende/ i det/ at der hand straffede nogle wgudelige Ceremonier/ oc falsk Guds dyrckelse/ de haffde blant dem/ kaste de hannem i Fengsel oc der dræbte hannem/ som det skarns Folck pleyde at gøre ved alle dem/ som icke vilde sige Deo gratias til al deris gruselig affguderi oc wgudelighed/ huor faar de toge ocsaa denne fromme gamle mand aff dage.

* Hand propheterede megen wselhed om disse Tider/ som en part er lige saa skeet/ oc en part staa end nu til bage/ som den tid hand skreff offuer Daniels bog/ met sin egen haand/ da propheterede hand meget om Paudommens forstøring oc ødeleggelse/ oc disligeste om Tyrckene indfald vdi Tyskland/ oc i de omliggende land/ Oc effterdi at det som || hand screff oc propheterede om Paudommens ødeleggelse/ at den skulde forstøris oc aldrig reyse eller komme til sig igen/ gaar lige saa daglige faar sig io lengere oc mere oc begyntis paa det 1516. Aar effter Christi fødsel/ lige paa den samme tid/ som Lutherus begynte at stri mod de Romske Pauers wgudelig oc Tyranske væsen oc falsk hellighed etc. Da bør mand icke lettelige at foracte de andre hans Prophetier som end nu tilbage 52 staa/ och icke end nu ere fuldkomne besynderlige denne Prophetie/ som hand ocsaa screff met sin egen haand/ at Guds aar 1600. skal it Menniske regere paa det allergrummiste vdi den gandske Europa/ det er/ i denne tredie part aff Verden/ som wi ere vnder/ ocsaa her i Danmark/ oc strax paa det andet blad siger hand saa/ at Gog og Magog skulle regnere vdi Europa/ naar mand scriffuer Guds aar 1606. (Mand tvdlegger begge Prophetier om Tyrcken) men skulde her komme andre fremmede oc grumme Nationer/ od) met lige grumhed forderffue denne tredie part af Verden/ Europam/ oc trettis der om met huer andre/ da bleffue der end mere wselhed paa ferde.

Huo vil icke her lade sig forferdis/ skelffue oc beffue/ offuer sit gandske Legem/ der kand nogenlunde see dette onde/ end nu langt bortte/ endog det er icke saa lang tid der til/ Thi det kand være paa denne dag 45. aar der til/ huilcken tid icke aleniste vore Børn oc vnge Folck/ men ocsaa de som ere komne til deris lage alder kunde leffue/ oc faa at see føle oc tage paa/ det som oss bør nu tilforne at betencke/ som er Mord oc brand i alle steder oc Kirckers oc Scholers ødeleggelse/ oc at her skulde da vancke i vore arme boliger/ Tyrcker/ Tatter oc andre/ som ville vdslette den sattde Lærdom om Gud/ oc afflegge || lou oc ret oc al tuct oc ære oc indføre i steden igen atskillige gruselige synder vden al pine oc straff/ der ville io da Grisene gielde/ det gamle Suin haffue brut. Huo vil icke naar mand tencker der paa/ aff stor offuervetis/ hiertens sorrig oc wæ/ och ræt medynck offuer vore effterkommere/ vende sit hiertte hen fra saadant it spectackel til Gudz Søn vor Herre Jesum Christum/ kaarsfest oc opreyst for vor skyld? oc bede hannem/ at hand icke forlader oss/ i denne siuge verdsens alderdom/ men formilder samme straff/ for oss oc vore effterkommere/ aff hans store Milhed och godhed/ oc beskytter oc beskermer den hellige Christelige Kircke oc hendis Herberger i disse Konge Riger. Saadanne bønner/ aff gode hiertter/ som ere omvende til Gud/ kunde megit hielpe til denne Propheties formildelse eller oc at den maatte aldelis affuendis. Thi Guds 53 Søn/ er io ingen Stoicus/ det er/ grum oc waffbedelige/ effterdi at effter hand haffuer predicket haardelige om denne Verdsens alderdom/ Matth: 24. da giffuer hand oss denne trøst och husualelse/ at hand befaler oss at bede/ ath wi icke skulle vndergaa met de wgudelige i saadan ond tid. Der faar/ vil hand io beuare sig en liden Hob/ naar alle Keyserdomme oc Kongeriger gaa til grunde oc ødeleggis/ for huilcken liden hob wi ville oc idelige gøre vor bøn til hannem.

Wi ville til den HosediEFFuel igen/ den fromme Doctor legger sig omborde at ødelegge den ene Dieffuel/

oc det aleniste i Tyskland/ forhaabendis vist/ som han scriffuer/ ath det skal vorde til gaffns oc til Gudz ære/ og end her i dette Rige met/ naar huer vil denne hans Formaning flitelige offuerueye oc betencke sin egen sag/ huorlunde han staar hoss Gud oc om hand fører det leffnit/ i huilckit hand tør tryggelige dø/ || naar der klappis paa hans dør/ oc hand faar at følge met etc.

Men her maatte nogen falde ind oc sige saa/ Ere ey diefflene saa mange her omkring oss/ som der er grand i Solen ath forhindre vor salighed? Som den hellige Augustinus scriffuer. Huo kand fordriffue dem allesammen? Suar. Ja vist ere de mange/ som denne Doctor oc scriffuer/ at denne Hosediæffuel haffuer en hel skaack met sig/ oc hand bær dog ekon ene naffnet faar de andre. Den fromme Doctor legger sig alligevel omborde met hannem oc met dem alle sammen. Saa er det oc lige saa/ met andre fortagelige Dieffle/ dem følger altid it ont selskab aff deris egne staaibrødre/ som en suar Tyran der haffuer sine mange tyranniske suenne met sig/ til at fuldkomme alt ont etc. Exemplum her i Riget.

For det første/ den Affguds Dieffuel/ der end nu foruilder folck oc kommer dem til at bøye deris knæ/ faar staack oc sten/ i den och den Kircke/ och at løbe hen til den och den Sted/ som de haffue loffuit dem hen til/ oc wi fattige Predickere ere daglige omborde met samme Dieffuel. Ment du/ at hand haffuer icke sin skaack met sig? Foruden den anden sorte hob hans Anhengere och Patroner? Skulde wi fordi falde i mishaab oc lade aff at forfølge hannem/ indtil saa lenge wi faa 54 bugt paa hannem? besyttderlige/ naar Øffrigheden vilaluorlige legge en haand paa met som dem bør at gøre. Ney ingenslunde mue wi offuergiffue oss/ før hand faar at bucke til fulde. Som den Fastelaffuens Dieffuel her inden Københaffns porte/ der wi haffue predicket mod/ nogit nær i disse tiffue aar/ indtil nu try aar siden/ den salige Peder Gaadske som vaar Kon: Maiestatz beffalnings Mand/ her paa Københaffns Slaat lenge oc vel/ hues Legem nu i dag (anden dag || effter Matthiæ Apostels dag) er begraffuet (Gud giffue hannem oc oss alle sammen/ en gledelig opstandelse) hand lagde en haand paa met/ oc beuiste sig i Øffrigheds embed/ som en from Christen Mand/ met den Duns fogit etc. Huor met/ den Fastelagens Dieffuel bleff bort iaget/ saa at wi haffue siden hafft fred faar hannem/ des være Gud loffuit. Gud vnde oss ellers fred/ faar de andre fortagelige Dieffuele/ offuer dette gandske Rige/ som ieg end nu vil opregne en eller tho aff dem paa det/ at kand mand icke aldelis faa fred faar dem/ da kunde io nogle tage fig vare for dem/ som de arme Mus faar Kattene etc.

* For det andet/ den Hoffmodigheds Dieffuel/ som foruilder Folck nu tusindmaal mere i denne tid/ end nogen tid tilfaarne/ met Prang oc offuersettelse i ald offuerflødighed/ met Klædebaan oc andre ting/ huilckit Hieronimus kalder en høy tiffuestylt/ naar det wnyttelige oc offuerflødelige vonbrugis/ som fattig Folck hør til oc kunde behielpis der met/ Monne icke hand ocsaa haffue sin skaack hoss sig/ at hielpen hannem sit regemente frem/ i deris Hiertter/ som icke staa imod/ men gerne tienne hannem effter hane vilie/ langt offuer deris egen stat/ vilckaar oc end effne vndertiden/ som hitte Fule der flue høyre/ end de haffue Vinge til? Mand skal alligeuel vere omborde met hannem/ oc fri nogle aff de fanger/ som hand haffuer i sit Fengzel/ oc paaminde dem/ at det arme Krop som saa præsis/ prydis oc stafferis vd offuer alle maade/ skal dog inden faa dage/ i Jorden effter det er begraffuet/ vremle al fuld met Madicke oc Orme. Fattigdom driffuer end ocsaa den Dieffel bort met al sit selskab/ naar det er vdpræsitet/ 55 vdprydet oc vdstafferet/ oc der er da inted mere igen. Fordi naar || Fru Hoffmod haffuer vdbolet met nogle/ da sender hun dem hen til hendis Daatter/ søster Armod. Men det slags Hoffmod/ som opholdis aff fattige och siuge Menniskers arbeid Blod oc armod/ det er besynderlige denne Dieffuels rette vildbrad/ dog saa vederstyggeligt faar Guds ansigt/ som det kunde vere vederstyggeligt/ faar deris egit ansigt/ om Gud vilde vende om i Fadet faar dem/ eller paa Legemet/ det som de præse oc pryde dem met/ met wret aff de Fattigis blodige arbeyd oc siugis Voer oc blod. Gud giffue huer at tencke sig træt om/ tiden er kort oc snart der bort etc. Huo sig ophøyer/ skal nedtryckis/ siger vor Herre Christus. Item Esaias siger. Væ dig/ som berøffuer din neste/ thi du skalt lige saa berøffuis.

For det tredie/ Den Aager dieffuel/ som io iammerlige nock foruilder mange Menniskers Hierter/ ocsaa i dette Rige/ huilckit mand haffuer aldrig saa hørt her tilforne/ i nogen mands minde/ oc saa groffuelige blant Adelen/ Borger/ Bønder/ Mands oc Quindis person/ blant Suenne oc drenge/ ia blant Staadere/ der end ocsaa er ønckeligt at scriffue om at naar en Staader haffuer tiggit saa mange Blaffert som hand kand skiffte en Daler til sig faar/ saa haffuer hand strax saa megit lært at hand veed at sette dem vd paa Aager oc rentte/ for tho/ tre eller fire huide om vgen/ at opbære huer løffuerdag at afften/ til hand fanger sin Daler igen. Huorlunde kunde denne Dieffuel komme affsted met dette hans gruselig och Tyranniske regemente/ om hand haffde icke sin skaack met sig/ til saa mange slags Menniske/ aff alle stater fattige oc rige/ til at formere oc opbygge Helffuedis rige met/ oc køre dem siden der ind i hobe tal/ huess hand saa maa haffue sin fremgang/ det Gud forbiude/ oc naadelige affuende saadan vanbrug. Det || maa io være en vnderlig ting/ at denne Aagerdieffuel trand saa herlige smøcke sin skalckhed/ vnder Aagers och Rentis boleri/ met smucke høffuiske naffn/ at det skal hede Affgiffit Iler oc Fortienste/ Ja hand vilde gerne/ at det skulde kaldis forbedring/ men den Helligaand vdi den 109. Psal: gør det I idel Løgen/ naar det er best forsmøcket/ der som hand saa 56 lader sige igennem Davids mund/ Aagerkarlen skal vdsige (eller vd sue) alt det hand haffuer/ oc Fremmede skulle røffue hans Gods/ der giffuer hand dem deris rette naffn/ oc stafferer dem vd/ met deris rette hoffart/ oc ligner dem vid en Egel/ som suer blod aff folck. Den almegtiste Gud/ ved Øffrigheden/ oc ved fromme oc tro Predicanter/ sla och driffue denne Aagerdieffuel/ met alt sit selskab/ oc sortte haab/ til bage oc vdaff landet igen. Amen.

For det fierde/ den Dranckerdieffuel som de kalde Huffa/ oc hans vndersaatte neffnis oc kaldis Selskaber/

det er de som pleyer Selskab/ oc findis gerne tilhobe vdi Kruhuss først hoss Brendeuin/ saa hoss Tystøl/ paa det siste vd paa natten hoss Pryffing/ hoss Vin oc anden drick til hen imod dag/ de veltis i seng/ saa fulde som suin/ saa at de faa aldrig Solens opgang eller nedgang ath see. Fordi om afftenen sidde de til dricks/ met slemmen oc demmen/ oc om morgenen ligge de oc snurcke vdi deris Druckenskab. Haffuer icke denne Dranckerdieffuel/ met sit skaack oc met sit selskab nock at tage vare/ at holde det Suine leffnit ved magt/ met al den werlighed/ wkyskhed/ hoer/ blodskam/ mandrab oc alt andet saadant/ som følger effter Drockenskab/ indtil det er bort drucket altsammen/ oc lifff oc siel forderffuet/ borget oc laant/ oc mange der offuer bedragne/ som aldrig faa deris igen. Siden settis de i bande/ || saa til Raffne/ heng en op etc.

Det maa være nock paa denne tid/ met disse fire fortagelige Dieffle/ som her er opregnede/ som er den Affguds dieffuel/ Hoffmodigheds dieffuel/ Aagerdieffuel och Dranckerdieffuel/ mand kand først offuerlegge huor mange de ere/ huer met sit skaack/ det vilde være forlangt at regne flere op/ fordi ath de ere vist wtalige/ som tilforn er sagd. Den fromme Doctor siger i sin bog/ ath den Hosedieffuel sidder ekon i de lompehoser oc kaager vd met sit skaack. O Herre Gud/ der som disse andre oc deris lige sadde icke høyere op paa legemet huer met sit skaack/ ia i hiertet och i Sielen met/ paa alle deris Patroner oc anhenger/ da kunde der end findis raad til at røste den Hosedieffuel aff benene/ met sit selskab.

57

Men kiere Christie ven/ huort ment du/ at disse onde kompaner ville hen vd/ huer met sin idret/ och huad ville de vdrette hoss dem som de saa besette? Sandelige/ for faringen giffuer det vel til kende/ paa dem det her til er vederfare/ ath de ville skille (saa megit som i deris magt oc formue er) huert Guds barn/ ved den Helligaand/ ved den rette kerlighed til Gud oc troen paa Gud/ ved den rette Guds frøct och dyrckelse/ ved alle gode gerninger och dygder/ Kortelige/ ved alt det/ som Gud tilhører. Thi Gud annammis icke der/ som den Helligaand er icke tilstede. Icke er der helder forstand/ vilie oc hiertelag/ opliust oc optend imod Gud oc hans hellige ord. Men saadant ith elendige Menniskis hjerte er lige som it gamilt øde oc forfallende huss/ der som Gud icke mere vil boe inde/ oc Veyr och Staarm gaar der igennem paa alle sider/ det er/ alle haande wskickelige tilbøylser oc brønde driffue Hiertet til atskillige Synder/ til wskickelig Elskelighed/ had oc affuend/ || Staalthed/ gerighed/ offuerflødighed etc. Oc der blæser Diefflene deris forgiffit ocsaa ind/ at det bliffuer aldrig bedre/ met det Menniske/ Thi Dieffuelen holder hannem nu for sin egen/ oc er krafftig i hannem/ som i alle andre vantro Børn/ indtil saa lenge (om der er nogen haab til/ oc hand er icke vaadt forlangt ud/ ia lenger met Cain oc Juda/ end hand trøster sig til at komme til Land igen/ som den arme Quinde her ligger begraffuen vde ved Galien/ huilcken den Aagerdieffuel dreff saa langt/ at hun faldt i mishob/ saa gennemgaaen vaar hun met Aagers handel etc.) Indtil saa lenge siger ieg/ hand omuendis til det arme Liuss igen/ som huert Menniske haffuer beholdet i sin natur/ at skelne mellem ont oc gaat/ onde gerninger oc gode gerninger/ oc Louen kommer saa til met huilcken Gud vil haffue/ at alle Mennisker skulle bekende deris Synder der ved/ oc indfly til Guds naade oc barmhiertighed for hans kære Søns fortienste oc verdskyld met deris Tro/ oc siden den pryde/ end ocsaa met vduortis tuct i Klædebaan oc andre Guds gaffuer oc holde dem vdaff/ end ocsaa vduortis/ aff det som de kunde fortørne Gud oc deris Neste met/ oc forderffue dem selffue met. Huilckit de kunde 58 end komme aff sted/ met det mørcke naturlige Liuss/ som er i dem/ end sige naar de ere begaffuede met Troen oc met den Helligand. Exemplum. Den som ligger i Kolde siuge/ haffuer io den forstand/ som siger hannem at alligeuel hannem tørster saare/ hand skal dog icke dricke som hannem tørster til/ om hand vil vinde sin helbrede/ da kand hand holde sine Hender/ at de icke gribe til Kanden. Som Achilles alligeuel at hans Hierte brende vdi hannem til stor vrede mod Agamemnon/ saa hand drog sit suerd til hannem/ dog holt hand sig oc stack sit Suerd ind igen och || gick bort fra hannem. Saa megit frihed haffuer io it Menniske/ som er hannem met fødd/ at holde sig aff de vduortis ting/ som hannem icke sømmer. Huor meget mere kand hand siden holde sig aff naar hand er begaffuet met den Helligand/ oc stri imod Synden oc henge ved Guds ord oc ved troen til Jesum Christum. Dette vilde ieg/ min fromme Christen læfere/ sette bag op til Docterens bog/ aff ret metønck/ paa mit embedis vegne/ oc der faar/ at du vilt inderlige gøre din bøn til Gud/ paa det/ at hand vilde/ aff sin euige Godhed oc Barmhjertighed/ som den øffuerste Øffrighed Psal: 28. legge sin haand paa met/ at de store/ suare oc gruselige synder maatte formindskis/ oc den fortiente Straff maatte siden formildis heller oc aldelis bliffue borte/ effterdi at hans Naade/ Miskunhed oc langmodighed er større/ end hans strenge Retferdighed/ vrede oc hastighed imod alle dem/ som henge hart ved Jesum Christum. Hannem dig/ min fromme Christne læsere/ til lycke oc salighed befalendis til euig tid Amen. Screffuit i Københaffn 26. Februarii. 1556 .

59

Rim om den Forkludede Hosedieffuel.

Esaias siger/ Euige væ oc euige spaat
Ske dem som holde ont for gaat/
Oc tuert om/ gaat for ont monne acte
Oc effter mørckit/ oc icke liuset tracte.
Som vngdommen nu haffuer den onde meen/
At de holde huercken ret eller ren
Hvad Gud befaller i høyste Troon/
Hannem lyde dog Stierner/ Sol oc Maan/
Oc alle Creatur gøre deris flid
Met løst oc glæde huer i sin tid.
Men Menniskens børn tencke icke der paa
Som om liuss dag i blindhed gaa/
De skøde icke om nogen Erlighed
Som i deris handel er nock som beted
Som mand om deris Hoser haffuer seet oc hørt
Huilcke Dieffuelen selff haffuer her indført/
Som flammer oc ildelue er deris sned
Som de vilde siuncke til Helffuede ned/
Met Saien/ Silcke oc Fløyel
Forklede de deris skam oc vnderdel
Idel Dieffuele kaage der vd
Som Gedehamser hoss huerrende klud
En stor haab næser der paa er syet
Oc met atskillige farffue bepryt ||
Kilen er ocsaa vdstafered
Lige som der hengde honning ved/
Endog at den forderffuede Natur
Vil haffue skiult denne figur/
De gamle hulde det for en stor skam/
I landet huor mand foer fram/
Om den sted icke vaare teckit oc dult
Som naturen selff haffuer skiult.
60 Den første dregt aff gedskind vaar
Som Gud suøbte selff om Adams laar/
Der effter veffuede de klæder aff Vid
Meget affhulden oc ærefuld.
Indtil Leret oc Linkleder bleff veffd
Det gaff dem siden en bedre heffd
Der nest finge de andet garn
Spundet til Silcke aff orme skarn/
Siden bleff det aldsammen fuld
Met Perler/ Edelstene Sølf oc Guld
Der huer met kaastelige Kleder bleff smøct
Da bleff alting i Land oc Rige forrøct.
Den hellige Augustinus scriffuer saa/
At Gud giffuer selff stor act der paa
Hand maa icke lide den offuerflødighed
I kleder oc andet den er hannem led.
Gud giffue folck gode seder oc tuct/
Oc it ydmygt klædebaan/ det staar smuct.
Hieronimus den Lærefader god ||
Scriffuer ocsaa meget der imod
Hand siger den at vere en tiff
Oc stiele fra de fattigis liff
Det som hannem tiloffuer er
Om hand det wnøttelige fortær
Gregorius hand scriffuer oc ret vel
Oc straffer alle dem met skel
Som finde paa ny vanartige seder
I mad/ øl/ kaast oc kleder
At de skulle lide sorrhig oc quid
I Helffuedis pøel til euig tid
At Gud kand det icke lide nogerlund
Siger Zephantias saa aff hans mund
Jeg Herrer oc Førster hiemsøge vil
Oc deris Børn oc affkomme der til

Dem skal icke vel behage det
At de smøcke sig met fremmede sed
61 Hosedieffuelen kaager dem en grød
Huur i de skulle ede deris død
Oc saa lenge sluge i sig der aff
Til huer mand forfarer deris straff
For saadan smøcke oc deylighed
Bliffuer mangen aff/ met sin kyskhed
Moabs Quinders kleder huide som sne
Giorde Israel stor hiertens væ
Horeri oc wkyskhed vaar strax deris fund
Erlighed oc kyskhed forgiet i samme stund. ||
Dina Jacobs Daatter vaar oc slig
Der Sichem fick hende hiem til sig/
Da miste hun sin Jomfruelig Krantz
Mange maatte siden røffue den dantz.
Dauid saa Bersabes huide ben
Hand lod hende hente oc vaar icke seen
Strax udi Hoer fald saadannen Mand
Der aff kom iammer i det gandske Land.
Dette smøcke ved en graff ieg ligne vil
Som siunes vel deylig nock vden til/
Men induortis sort oc saare wren
Met aske oc stynckendis døde ben.
Huilcken stor Synd det er faar Gud
At Hede sig saa imod hans bud.
Met Lompehoser/ huer mande spaat.
Gud hand tager det aldrig for gaat/
Ehuad det er for en anhang
Som kleder sig met saadan prang
Denne bog her faar/ huer lesse kand
Til formaning den menige mand
Ah vilde de høre Gudz ord Quinde oc Mand
Huad det ginge da vel til i alle Land

D. Gregorius Vagner til Resell.

62

It andet Rim i almindelighed/ om denne siste oc korte tid/ oc om denne onde Verden.

I Begyndelsen bleff Verden skabt aff Gud
Oc i tre dele skifft effter hans bud/
Faar/ vnder oc effter Mosi Lou
Elie huss gaar/ som hun haffuer Thou/
Trint oc runt baade Himmel oc Jord/
Hvert effter som det er skabt oc giort
Syndig oc forgengelige er Menniskens Id/
Men Guds ord varer til euig tid.
Denne siste alder er icke nær slig
Som den første men meget wlig
Thi hun er rodfest dybt oc hart
Vdi al wdygd oc meget vonart.
I stor wtacknemmelighed
Mod Guds ord/ som huer mand veed/
I skam oc skendzel mangfoldelig
I fynd oc last saare straffelig
Ære oc relighed maa lide straff
Oc daglige fortryckis aff ret ondscaff/

Stor had oc affuend mand bær
Til sin Neste baade fiern oc nær
Ingen tiener hin anden eller vil hannem gaat
Men haffue huer andre for spe og spaat.
Hoffmod/ prang oc praal offuer ald
Altsammen her aff Adams Fald.
At elske huer andre i Kerlighed
Veed ingen/ thi Hun er huer mand led
Men at dømmme/ fordømmme oc vaske paa bag ||
Det veed huer mand baade nat oc dag.
At gøre sin nabo skade/ det dur
At føre bimpt/ liuge oc staa paa lur.
Huer søger sit eget nytte oc gaffn
63 Wchristelige vnder Christet naffn.
Beskuo for Guds skyld alle stater
Ere icke mange verre end Tyrcker oc Tater?
Huo søger effter det som er euigt?
Oc icke mere effter det forgengelict?
Ere io alle dygder i stor misbrug
I wdygder er huer mand viss oc klog
Huo køber/ huo sieler/ huo handler ræt
Gud giffue at det er dyrt eller læt?
Er icke Gerighed den onde rod
Til falsk oc suig en stor hoffmod?
Oc til al Finantz oc bedregeri
Hoss Mand oc Quinde/ hoss Suend oc Fri?
Ingen kand tage sig vare i skempt oc skuff
Saa suindig oc listig er Menniskens fornufft.
Det giffuer mange en stor wro
At ingensted findis loffue oc tro/
Men wtro vancker saa vide omkring
At den findis nu i alle Ting.
At skende oc laste/ foracte oc forsmaa
At bande oc bagtale/ det kand gaa/
Hues leffnit er hannem saa sød
At hand ey langt helder vaare død?
Om hand leffuer vdi den stat
Som hand tør tryggelige dø snart oc brat. ||
See wi hen til dom oc ræt
Da er icke end alting der saa slæt/
De affecter reger fuld meget iblant
At faa see til det som er fant/
Skal Dommen gaa/ Gud see der til
Kagen kommer gierne did som konen vil
Mude oc gaffue/ pendinge oc skenck
Foruender retten met sttedighed oc suenck/
Det venstre øye til skenck mone see
Det høyre maa græde oc icke lee.
Huo vil icke fra retten gaa
64 Til den Side/ der pongen henger paa?
Den pending den Pending/ er io saa kær
Hoss alle/ hoss alle/ baade fiern oc nær/
Ehuor mand legger det i lag
Den fattig faar seent ende paa sin sag.
Der faar kommer der straff fra Gud
For alting ske nu mod hans bud/
Der faar kommmer Krig oc Blodstørtning
Pestelentz/ hunger oc dyring.
Effterdi at mange fordrister sig til
At dræbe oc myrde huem hand vil/
Hemmelige om natten foruden sag
Ja obenbarlige om den liuse dag.
I kaast oc tæring offuerflødelig
I Mad oc dricke huer for sig/
Met slemmen oc demmen oc rose der aff/
Som det vaare aldrig verd pine eller straff.

I siugdøm er mand wtaalmodig/||
Holder Raad oc middel foractelig/
Huercken Aandelig heller Verdzlig lægedøm
Vil mand bruge/ der gaar om/
Huad der kand oc huad der vil
Til døden bruger sit spil.
Det er da forsilde oc forsømt
Saaret lægis best naar det er ømt/
Men wforstandighed er saa stor
At mand skøder huercken formanig eller ord.
Aager oc omslag rycke saa ind
At de fordømme baade mand oc quind/
Men huo skøder der effter oc retter sig?
Huo tencker at pinen er euig?
Stod Helffuede end oben faar huer mands Dør
Da lader mand icke aff at Aagre før
End at Dieffuelen fører dem bort
Næd i Pølen gennem Helffuedis port/
Der at slide oc ryffue i Helffuedis saamp
65 Ild/ Suogel/ Tiære/ Røg oc Damp.
Enten kommer Domme dag fuld snart
At wi maa den vente met en fart/
Heller oc anden ødeleggelse for vist
Stor oc grum baade her oc hist
Stor oprør/ oc ny Regement
Aff Gudz tilladelfe er vel fortient
Ja siger du/ det er io sant
Ingen kand holde det for løgen oc tant
At det gaar ey io lige saa til/
Men huo er den sig rette vil? ||
Huo vil tage sit stycke faar sig
Oc kende sig faar Gud at være slig?
Ah vilde huer til sit hierte gaa
Oc tencke huad vey hand er paa
Til Helffuedis Pøel/ heller Himmelens Troon
At faa dødzens straff eller liffsens kroon/
Vender om/ vender om/ det er høy tid/
At i icke met Dieffuelen kommer did
I pine oc quale/ met Liff oc Siel/
Oc faa met alle wgudelige part oc del.
Gud er fuld aff Naade oc Barmhiertighed
Men varer eder at i vanbruge icke det/
Oc at i Ingenslunde synde der paa
Om det skal eder euige vel gaa/
Vender eder om oc leffuer i fred/
Met Gud oc Mennisken i huerrie Sted/
Lader Troen til Christum alene vere ren.
I hiertet/ foruden lyde/ foruden men
Aff Menniskens lære oc Helgene paakald
Om i ville vndfly Adams fald/
Oc huad i selffue haffue bøt der paa
At Christus kand for eders fynder staa.
Troen være siden Fructsommelig
Oc mod sin Neste venlig oc kierlig/
I alle dygder from oc god
66 At ingen er den anden imod/
Met ord/ gernig oc hiertelaff
At gøre eller lade det/ huor aff ||
Gud kand fortørnis oc vor Neste lide ont/
Saa lyder oc den pact oc forbunt
Som Gud met Mennisken haffuer giort
Effter sit hellige oc salige ord.
Thi oss bør at være som Børn/
Vden al bedrog/ at huer som en Ørn
Fluer høyre en anden i Ære oc dygd
Oc saa vere huer andre til glæde oc frygd.

Da kommer det Gyldene alder igen
Som der vaar først i Verden.
At Gudz ord maatte klinge i alle Land
Oc der effter leffue baade Quinde oc Mand/
Til Christus personlige kommer til dom
At sige ret aff mellem ond oc from
Oc giffue huer foruden bøn/
Effter sin gerning oc skyld deris løn.
Som Scrifften klarlige melder der om/
At wi skulle alle møde for Dom.
Huo da icke vil komme i nød
Effter hand er aff Verden død/
Hand lade Gudz ord oc Troen vere hans grund
Oc det bekende aff hierte oc mund
Oc tro/ bede oc haabe i al sin nød
Saa vndflyer hand vist den euige død.
Men disuer/ de ere saare faa
Som rettelige tencke oc tracte der paa
Huorlunde de kunde beholde den euige Fred
Som Gudz Søn haffuer oss selff beted.
Oc er fra Christi Apostlers tid ||
Som en arffred kommen til oss hid
Gud er selff personlig den rette Fred
Oc der til ocsaa ret Kerlighed
Ja hand er ocsaa vort eniste Haab
67 Som oss er loffuit fra vor Daab/
Oc al den stund wi leffue maa/
Huad wi bede/ det skulle wi faa/
Aff Faderen vdi Sønsens naffn/
Oc komme oss altsammen til gode oc gaffn.
Hand begerer icke Menniskens død
Men vil hielpe hannem til liffuit aff al sin nød.
Jeg vil hand skal omuende sig
Siger hand/ oc euige leffue met mig.
Der faar lader oss bede/ fattig oc rig
Oc vende oss om til Gud ydmygelig
At hand vil være vor tillid
Oc wi hans Børn til euig tid
Oc prise oc loffue i Himmerig.
Hans Hellige Naffn euindeligh
Ære være de Hellige Trefoldighed
Siger Amen offuer Christendom viid oc bred.

Prentet i Københaffn den iiii. dag

Martii/ paa det Aar 1556.

68

NOTER.

S. 25. Titelbladet i Orig. 1 mangler. Rimeligvis har Titelen været den anførte: *Om Hosedieffuelen*, svarende til Originalens Titel: "*Vom Hosenteuffel*", hvorunder det S. 21 gengivne Træsnit har været anbragt.

S. 27 L. 11 i Oversættelsen tilføjet af Palladius.

S. 27 L. 24 *Blodstyrning* = Orig. *bluth-uergiessung*, jf. Kalkar I. 222.

S. 27 L. 25. *offuersettelse* dvs. "Opskruning af Priserne", jf. Kalkar III, 433 (næppe "for høj Ansættelse af Afgift" som oversat, Kalkar V, 794.

S. 27 L. 25. *besuering*, "Byrde", "Afgift", jf. Kalkar I, 185.

S. 28 L. 17f. Skriftstedet Es. 9.13 stemmer ordret med Orig.: *Das volck keret sich nit zu dem/ der es schlegt/ vnnd fraget nichts nach dem Herrn* , men ikke med den danske Bibel, der - i Overensstemmelse med Lutherbiblen 1545 - har: *Saa vender Folcket sig oc icke om til den det slar/ oc skøder inted om den Herre Zebaoth* . Hvor Palladius intet tysk Forlæg har, følger han i nærværende Skrift Biblen til sidste Tøddel, se Noten til S. 56 L. 1 f.

S. 28 L. 33. som - *øynene* , Orig. *darinnen wir bis vber die ohren stecken*. *øynene* er vistnok Trykfejl for *ørnene* ; jf. nuværende Dansk "sidde i Gæld til op over Ørene" olgn.

S. 29 L. 3, *ocsa diefflene* etc., Orig. *sondern auch die Teuffel selber ein eckel vnd grewel dafür tragen* . Den følgende Anekdote om Djævelen, der bliver vred, fordi han afbildes med Pluderhoser, findes i lidt udvidet Form i Kirchhof's Wendenmut; se Osborns Udg. af Hosedjævelen S. IX, Fodn. 2.

S. 29 L. 10. *met saadan formaledide Hoser/ met offuertog* , Orig. *mit solchen pluderichten hosen* . Tilføjelsen om "Overtog" er altsaa Palladius's. Jf. Indledningen foran S. 13f. og S. 16, Fodn, (Skildringen hos Huitfeld).

S. 29 L. 15 f. *met de paltede lompehoser eller vadstøffle* , Orig. *mit den Luderhosen* . Tilføjelsen: *paltede* er pleonastisk, da *lompehoser* alene betyder "pjaltede Hoser" (*Lump* = *Pjalt*), jf. *lompede Hoser* S. 47 L. 14 (og hos Reravius, se Noten til S. 48 L. 22) og *den lompede Hosedieuffuel* S. 31 L. 25. *Vadstøffle* , "lange, vide Støvler"; jf. ty. *Wadenstiefel* , egl.: Støvle som naar op over *die* * 69 *Wade* ("Læggen"). Saadanne langskaftede Støvler hørte med til Pluderhosedragten, se fx. Gengivelsen af Erik XIV hos TroeisLund (Folkeudg. IV. 48). Ordet betyder sikkert ikke "Vadestøvle" (som anført hos Kalkar IV. 718).

S. 29 L. 23 f. *idet at de - stat* , Orig. *ob sie nit dem Teuffel inn jhr ampt vnd stadt tredten* .

S. 30 L. 8 f. I det eneste bevarede Exemplar af Hosedjævlen er her udrevet et Blad (A 4). Den Text i Orig., der svarer til den manglende Oversættelse, lyder (gengivet fra Begyndelsen af Sætningen: *Oc der wi nu . .*):

Vnd do wir nun von Gott beruffen, mit ernstem vnd hartem befelich/ im Predigamt/ Gottes gnad jedermanniglich/ heuffig vnd vberflüssig anzubieten/ Welche aber/ do sie voracht vnd nit angenommen wirt/ Gottes folgenden zorn vnd straffe verkündigen/ vnd vns wiederumb wider die Welt trötzlich aufflenen/ vnd jrer boßheit widersprechen sollen/ vnd do vnser straffen bey jnen nicht hafftet/ vnd nichts ausgerichtet/ das sie auch vnser trewen vormanung immer erger wirt/ sollen wir mit Noha/ Lot/ Abraham/ den Propheten/ vnd Aposteln/ nicht müde werden/ nit auff hören zu schreien/ bis es Gott im Himmel verdreust/ das ers nit lenger dulden/ noch zu sehen kan/ vnd endlich alles in einen hauffen werffe. - Dem nach hat mich mein Ampt vnd beruff darein ich von Got (wiewol gantz vnwürdig) gesetzt/ vorursacht/ das ich nicht allein in meiner Kirchen/ vnd Vniuersitet/ mit predigen vnd lesen/ sondern auch mit einem offentlichen schreiben vnd wee klagen/ wieder solche grosse boßheit (welche den jüngsten tag one zweiffel bald wird rege machen) mich habe wollen aufflenen/ vnangesehen was ich für vndanck damit vordienen/ vnnd auff mich laden werde. - Dieweil es aber auff ein mal zu viel/ zu schreiben/ vnd andern zu lesen/ sein würde/ do ich in der gemein vnd weitleufftig von dem jetzigem/ vnerbarlichem pracht der kleidung/ allein zur sunde/ ergernis/ vnd zu aureitzung böser begirde vnd vnzucht/ schreiben solte/ will ich alles hindan setzen/ bis zu seiner zeit/ Vnd mich jtzt allein an den einigen hosen teuffel machen/ der sich in diesen tagen vnd jaren/ aller erst aus der Helle begeben/ den jungen gesellen in die hosen gefaren/ vnd in 6000. jaren nie sich hat dürffen erfür machen/ Das ichs gewisslich dafür halte/ das diß der letzte Teuffel sey/ der noch fik dem jüngsten tag/ in der ordnung als der letzte/ auch das seine auff erden thun vnd ausrichten sol. - Wolan wir wollen vns an jm 70 versuchen/ vnd jn angreifen/ damit er sich bei seiner gesellschaft nit zu rümen hab/ er allein hab seine sach on allen widerstandt naus gefüret/ Vnd wollen es do anheben.

Die Erste stind/ des Pluderichten hosen teuffels/ wieder die scham/ zucht/ vnd erbarkeit/ von natur den menschen angeborn vnd eingepflantzt .

Im Buch der Schöpfung/ am 2. cap. sagt Moises/ das Adam vnd sein Weib sein nackt gewesen/ vnd haben sich nit geschemet/ wie wir denn des noch ein füncklein vnd kleine anzeigung haben/ an den kleinen kindern/ welche von wegen der vnschuld/ auch von keiner schew oder scham wissen/ auch nicht ander leut/ sich jrer nacktheit schewen/ sondern am aller liebsten also blos stehen vnd handeln/ Aber folgend in der historia des erbfalls/ do Adam die schantz vorsehen hat/ da jm die augen auffgethan/ vnd er sich nackt sihet/ macht er jm als bald/ sampt seiner lieben Eua/ von Feigen blettern ehien schurtz/ hüllet vnd decket zu auff's best er kan/ aus vrsach das er wol erkant hat/ was er ausgericht/ vnd in waß schand er geratten/ wie hinfurt an/ seine nachkümling/ in solcher vorrückter vnd vorterbter natur/ in sünden empfangen/ wie Daid sagt/ in sunden geborn/ in sünden leben vnd sterben/ vnd zu ewiger schand sollen gesetzt werden/ Deswegen decket vnd hüllet er sich.

S. 30 L. 26. *forsømmelige d. e, "usømmelig"*.

S. 30 L. 26 f. *met stackede kiortle/ som ick naa til binde gauene , Orig. mit kurtzen röcken/ die nit recht die nestel erreichen .* Ordet *Bindegab* kendes ellers ikke. Der kan dog næppe være Tvivl om, at der hermed betegnes de Huller, hvorigennem Buxerremmene, der holdt Hoserne, blev stukket. Ved det tyske *nestel* menes disse Baand; et andet Sted (ndf. S. 35 L. 24) oversætter Palladius ogsaa *die nestel* ved *Remmerne* . Af dette sidste Sted fremgaar det iøvrigt med Sikkerhed, at det, der ankes over, er, at Kjortlerne (der tidligere naaede ned til Knæet) nu kun gaar til eller lige nedenfor Livet (hvor Benklæderne bandtes) og ikke dækker den anstødelige "Kile" foran.

S. 30 L. 27 f. *barer oc blotter deris legerne , jf. Noten til S. 38 L. 8f.*

S. 31 L. 6. *om - samuittighed* tilføjet af Palladius.

S. 31 L. 9. *gøre sig megit bart oc blot , jf. Noten til S. 38 L. 8f.*

S. 31 L. 14. *arriger dvs. argere , "slettere"*.

71

S. 31 L. 32, *en euig memorial oc en almindelse breff = Orig. ein ewig memorial vnd gedenkzetel .*

S. 32 L.8. *angrer/ røffuer [dvs. ruer] oc klager , Orig. büssen vnd klagen .*

S. 32 L. 28. *denne ny pract oc Klædebaan; pract* er formentlig Trykfejl for *dract* (Orig. har: *diese jetzige tracht vnd kleidung*), selvom den almindelige Form for "Dragt" i Hosedjævlen er *dregt* (S. 48 L. 19, S. 50 L. 26).

S. 32 L. 28 f. *saa ringe en paatect , Orig. ein solch gering für nemen .*

S. 33 L. 16. *en almindelig sauffn oc rob , Orig. ein gemeine sage vnd geschrey .*

S. 33 L. 16, *viløbende* dvs. vidløbende, Orig. *vberal gangen* .

S. 33 L. 34. *Pluderhose , Orig, bluder hosen .* Ordet træffes første Gang i Dansk her.

S. 33 L. 36. *offuergiffuet oc Gudforgaaet , Orig. vorgessenen .*

S. 34 L. 3, *Øffrigheden met den wskyldige , Fejl for de wskyldige , Orig. die obrigkeit mit den vnschuldigen .*

S. 34 L. 11 f. *den forlompede Hosediëffuel , Orig. des zulumbten hosen teuffels .*

S. 35 L. 3. *met ord/ seder och Klædebaan , Orig, mit worten/ geberden vnd kleidung .*

S. 35 L. 9f. *vore Kære faarfædre oc gamle faareldre , Orig. unsere lieben vorfaren vnd grosz eltern , jf. Gammelfar, -moder = "Bedstefar, -mor", Moth (Kalkar I, 8) og Noten til S. 45 L. 1.*

S. 35 L. 23f. *saa stackede Kiortler oc Mantler/ som ick kunde skiule Remmerne/ end sige Kilen , Orig. so kurtze röck und mentel .. die nit die nestel, geschweig dann den latz bedecken .* Her gengiver Palladius altsaa *die nestel* ved "Remmerne", dvs. de Remme, hvormed Benklæderne bares oppe, og som blev stukket igennem Bindegabene (jf. Noten ovf. til S. 30 L. 26f. "*Kilen*" , der latz, gjordes uforholdsmæssig stor og fremtrædende og bidrog i høj Grad til at give Benklæderne et anstødeligt Tilsnit.

S. 35 L. 28f. *uanuittige , "enfoldige" = Orig. unwissenden .*

S. 35 L. 29f. *ia - voldtagis deraff* tilføjet af Palladius.

S. 36 L. 12f. *huad Raffne hør til/ det druckner ick = Orig. was den Raben gehörtch/ das erseuffet nit .*

S. 37 L. 8f. *en ung Bengel eller Spøttegøg , Orig, ein junger rotzlöffel .*

S. 37 L. 9f. *førre end det gule voxer aff Nebbet paa hannem = Orig. ehe er noch das gele vom schnabel gar abwüschet .*

72

S. 37 L. 13, *Sikke och Saien , Orig. Karteck .* Naar Palladius her gengiver *Karteck* ved *Silcke och Saien* tyder det paa, at Navnet (og Stoffet) *Kartek* er sjældent i Danmark. Ogsaa S. 59 L. 20 slipper Palladius uden om Originalens *Karteck* , se ndf. S. 77. - S. 45 L. 32 gengiver han dog *Karteck/ Seiden/ Vorstadt* ved *Karteck/ Silcke/ Saien* , jf. Huitfeldts foran (S. 16) anførte Ytring om, at der under et Par Hoser anbragtes "*80 Alne Kartecke*". *Saien* , mnt. *saie* , er et fint uldent Stof, jf. Kalkar III. 659 og V. 874.

S. 37 L. 20 f. *Hundrede - Talen* , Orig. *hundert aber sey kurtz/ und nicht so prechtig zu reden* .

S. 37 L. 34. *paa Talstaacken* , Orig. *auffs kerbholtz* ; jf. *Karvestok* , Kalkar II, 489, Feilbergs Ordbog II, 100.

S. 38 L. 8f. *den part af liffuit/ som vort vnge Folck nu saa wtactetige optecke blote oc bare* ; Musculus mener vistnok her og andetsteds, hvor han omtaler de anstødelige Blottelser, f. Eks. S. 30 L. 28, S. 31 L. 9, at "Kilen" er utildækket af Kjortlen. At der skulde sigtes til en fuldstændig Blottelse, saaledes som man har Exempler paa i de uforede Pluderhoser, der brugtes af nogle Landsknægte, er lidet sandsynligt, da der Skriftet igennem ankes over de kostbare Foerstoffer. Jf. ogsaa at det om de ellers barbariske Vender hedder, at de dog ikke gaar frem for Fruer og Jomfruer "met saa stackede oc opdragne Klæder", og at en Vender ikke er "saa opteckt blot oc bart faar paa sit Legem/ ath hand ey haffuer it skiurt om sine Lender" (S. 38 L. 13 ff.).

S. 38 L. 27. *wsnøttige* , "urene" = Orig. *unsaubere* .

S. 38 L. 34. *i baghusene* , Orig. *in den hinder heusern dvs. "i Bordellerne"* (jf. Grimm, der dog kun har Citat fra "Hosedjævelen").

S. 39 L. 29. *Hosselomper* , Orig. *hosen lumpen* , "de som gaar med lumpe de Hoser" (Grimm), dvs. de der (til Pryd) gaar med Lapper paa Hoserne, jfr. Kalkar V, 470.

S. 40 L. 13. *skuoe* , skue; lign, Stavemaader er anført hos Kalkar III, 803.

S. 40 L. 14f. *vdj mange oc hoss fult* (Orig. *viel vnd mennig*), dvs. "hos mange og i fuldt Maal", se Kalkar II, 270.

S. 40 L. 27. *Nobiskro* = Orig. *nobiskrug* , "Helvede", se Kalkar III, 232, V, 750; Feilberg: *naboskrog* II, 663, IV, 310.

S. 41 L. 19. *met lomper oc Rauffueposer* , Orig. *mit lumpen vnd hadern dvs. "med Klude og Pjalter"*, *Rauffueposer* er vist *Rageposer* , "Pjalteposer"; jf. jy. *rag* , "Skrab", "Pjalter", "Ragelse" og *raje*, "pjaltede Klæder", se Feilberg III, 5 og 7.

S. 41 L. 20. Den øverste Del af Bl. C 4 er afrevet. Den til 73 Bl. C 4 r svarende Text i Originalen lyder: Sie sprechen aber kleider verdammen nicht/ das ist war/ sie machen auch nicht selig/ das ist auch war/ demnach bleibet das auch war/ wi das sprichwort lautet/ an federn kent man ein vogel/ Wie auch ein weiser Heid dauon geschrieben/ wie man eines menschen hertz/ natur vnd eigenschafft/ an seinen gliedmassen/ sprach/ gang vnd kleidern erkennen sol/ demnach ob dich deine zuhackte hosen nit vordammen/ so vordambt dich doch dein eigen hertz/ das du durch solche kleidung offenbar machest/ an deinen kleidern sihet man/ was du fur sinn/ gedancken vnd mut hast/ An deinen vnzüchtigen/ vnmenschlichen/ zufladerten/ lumpen hosen/ siehet vnd spüret man wol/ ob der Geist Gottes/ oder der geist des bösen/ der vnzucht vnd vnreinigkeit in dir wone/ An deinen federn/ zulapten hosen/ kennet man dich/ was du für ein leichtfertiger/ bübischer vnd vnzüchtiger mensch seiest/ Das sein die lappen/ die dir zun hosen raus hengen bis auff die füß/ also sol man sie nennen vnd tauffen.

S. 41 L. 31 f. Originalens Text, der svarer til Texten paa det afrevne Blad C 4 V , lyder:

gefellet jm für allen solch geschöpff also wol/ das er selber schier nit weis/ wie er sich frölich/ lieblich/ vnd freuntlich/ gegen dem Menschen vorhalten vnd stellen sol/ machet jm viel mit Adam zuthuen/ Bawet jm ein herrlich Schloß vnd wonung das Paradeis/ füret jn mit seiner eigen hand hinein/ setzet jn zu einem Herrn vber alle Creatur/ bawet jm ein gesellin/ vnd gehülffin aus seinem leib/ Das sich deßwegen Gott genugsam erkleret/ vnd sein hertz geoffenbaret hat/ was jm an dem Geschopff gelegen/ wie hoch vnd wirdig er es halt vnd acht/ Vnd das diß alles weit vbertrifft/ vnd mit Menschlicher vornunft vnd vorstand vnfaegreichlich/ hat Gott den Menschen also geliebet/ wie Christus selber saget/ Das er seinen einigen Son für Welt gegeben hat/ etc. Das er seinen einigen Son in die schantz geschlagen hat/ auff des der Mensch nach seinem ebenbilde geschaffen/ nicht im vorderbnis/ vnd inn der gewalt deß teuffels bliebe.

S. 43 L. 8. *Feyle* = Fidle, "Violin".

S. 43 L. 12 f. *oc paa det - ginge efffer* , Orig. *vnd damit sie ja zuschawer genug hetten/ welches sie dem suchten vnd damach giengen* .

S. 43 L. 14. *hoffere* , Orig. *hoffieren* . Ordet betyder sikkert her som paa tysk: "agere ved Dans, Sang, Spil" olgn.

74

S. 43 L. 3-15. Efter en anden Beretning lod Kurfyrst Joakim, da han fra Slotsvinduet saa en fornem Herre udstyret med prægtige Pluderhoser, en af sine Tjenere paa Stedet gennemskære Benklæderne fra Bæltet,

saa de til de forbigaaendes Jubel faldt ned om Benene paa den ulyksalige (se Osborn ani Skr. S. XIII), En Fremgangsmaade, der jo svarer til den Christian III. - efter Krag's og Huitfeldts Beretninger (se Indledn. foran S.16 Fodn.) - anvendte.

S. 43 L. 18. *at straffe de gode met det onde* (dvs. med ondt) = Orig. *den frommen mit dem bösen zu straffen* .

S. 43 L. 23 f. *store Hanser oc Juncker til Hoffue* = Orig. *grosse Hansen und Hoffiunckern* .

S. 44 L. 9 ff. Om denne Tildragelse se Osborn ani Skr. S. III.

S. 44 L. 27 . *Først* , Orig. *Erstlich/ das* .

S. 45 L. I. *deris gamle Forældre* , Orig. *jre Grosz eltern* , jf. Noten til S. 35 L. 9.

S. 45 L. 5 f. *met merckelige bygde stæder* , Orig. *mit wol gebaweten Steffen* .

S. 45 L. 17. *aff Preste oc Muncke* , Orig. *von Pfaffen/ München und Schülern* .

S. 45 L. 19 f. *Borgerne haffue beneficia oc Sticterne borte* , Orig. *die Bürger haben die beneficia und stiefften. have borte* = "have faaet", "have taget", er alm. i Reformationstiden, se Kalkar I, 255.

S. 45 L. 26- 28. *Denne wlycke - faare* , Orig. *Dieses unfals wil ich nicht mehr als ein ursach anzeigen/ vnd diszmal die andern hindan setzen/ weil sie zu unserem vornemen jetzunder nit nöttig* .

S. 45 L. 32. *Karteckl Silckel Saien* . Orig. *Karteck/ Seiden/ Vorstadt* (det andet Tryk 1555 har *Burstadt*); *Saien (Saden)* , hvormed Palladius gengiver *Vorstadt (Burstadt)* , var, som nævnt, Navn paa et fint uldent Stof; et Stofnavn *Vorstadt (Burstadt)* - benævnet efter den By, hvorfra det stammede - har jeg ikke kunnet finde Oplysning om.

S. 46 L. 4. *en ung Lækker* , Orig. *ein junger rotzlöffel. Lækkere* (jf. Kalkar II, 872) maa vist gengives ved "Laps" ell. lign. En mere dækkende Oversættelse af *rotzlöffel* giver Palladius S. 37 L. 8, se Noten hertil ovf.

S. 46 L. 5. *oldefader* , Orig. *groszvater* ; jf. Noterne til S. 35 L. 9 og S. 45 L. I; jf. Kalkar III, 283.

S. 46 L. 25. *inden Kircke* , Orig. *in meiner Kirchen* .

S. 46 L. 26. Herefter følger i Orig. - inden Dateringen - en saalydende Efterskrift: 75 Diese kurze vormanung aber/ vom Hosenteuffel/ will ich euch meinen groszgünstigen Herrn/beide stets regierenden Burgermeistern vnd meinen freuntlichen lieben geuattern/ Herrn Gaspar Witterstadt Doctor/ vnd Herrn Michael Bolfras/ dediciret vnd zugeschrieben haben/ Der meinung/ das ewer gunsten/ zu erinnerung vnd anreizung/ neben mir hand anlegen/ solchem vbel wehren vnd steuren wöllen/ so lang bis sich vnserer hohe Obrigkeit/ selber jres ampts erinnern/ solchen vnfal mit jrer gewalt wehren vnd steuren/ Vnd das ich die warheit bekenn/ so ist es an dem/ das mir ewer gunsten vrsach geben haben/ diss büchlein zu schreiben/ desswegen/ das ich euch etlich mal gehört/ wie euch solch kleidung höchlich zu wieder vnd vordrisslich/ Damit jhr aber solchem vbel zu steuren vorursacht werdet/ hab ich aus Gottlicher heiliger schriff/ den grund wöllen anzeigen/ was für Sünde mit solcher kleidung geschehe/ wie seer sie Gott zu wieder sey/ vnd wie hart mit vns allen Gott zürnen werde/ den schüldigen mit dem vnschüldigen straffen/ Do auff beiden seiten/ Weltlich vnd Geistlich Obrigkeit/ mit ein einsehen haben werden/ etc.

S. 47 L. 10 f. Talen er formentlig om nogle tyske Landsknægte, der skulde tjene paa Flaaden, jf. Troels-Lund, anf. Skr. IV, 43.

S. 47 L. 31. *finde* , dvs. "idømme", jf. Kalkar I, S.540 b L. 12 f.

S. 48 L. 5 f. *Børn - volde* , dvs. "*Børn i Vuggen* maa angre det, de selv er uden Skyld i". Brugen af *volde om* for det almindeligere *volde i* i Betydning "have Skyld, Andel i" er sjældnen, se Kalkar V, S. 1183 b L. 31 og IV, S. 859 b L. 53.

S. 48 L. 7 . *det skal Grisene gieide/ som gamle Suin bryde* . Jf. S. 52 L. 25. Hos Peder Laale lyder Ordsproget: "Ofte gælder Gris det gammel Svin gjorde" (Nr. 1049).

S. 48 L. 21. *de velske Roer* , vælsk Udslæt (*Roe* = "Saarskorpe"). Det er tvivlsomt, hvilken Hudsygdom her sigtes til. Ved *Franzoser* og *vælske Pokker* betegnes Syfilis; men denne Sygdom var jo ikke forsvundet, men i sin Vorden i Midten af 16. Aarh.

S. 48 L. 22. At bruge "Pokker" og "Franzoser" i Forbandelser var meget almindeligt: "faa han tusind valske Pokker" olgn. (Kalkar III, S. 498 a L. 44 f.). Se ogsaa Reravius' Hustavle Bl. C 5 v :

"Huo met vunder oc Marter vel bande kand
Pestelentze/ Pocker oc mange Frantzoser/
Kand gaa her frem i lumpede Hoser/
Oc mesterlige dricke oc slemme kand/
Hand holdis nu for en mechtig Mand."

76

Exempler paa de af Palladius antydede Eder: "faa syv valske Roer" ell. lign, har jeg dog ikke fundet Hjemmel for andetsteds.

S. 48 L. 28. *den Hispanske skab* , vistnok et syfilitisk Udslæt. Navnet kendes kun herfra (se Kalkar III, S, 748 b L. 48).

S. 48 L. 33. (vælske) *Paacker* (eller *Franzoser*) dvs. Syfilis. Om Lukningen af Badstuer for at hindre Udbredelsen af "Pokker" se bl. a- P.Eliesens Danske Skrifter I, 152.

S. 49 L. 6. *den Engelske suedsiuge* . Om denne pestagtige Syge, der i første Halvdel af 16. Aarh. hærgede Nordtyskland og Skandinavien, se Mansa, Folkesygdommenes Historie, 1873, S. 140 ff. Jf. Kalkar IV, 225.

S. 49 L. 15 f. *den hede siuge aff Skaatland* , se Kalkar II, 180.

S. 50 L. 23. *deris høye taappede hatte* ; om Forargelsen mod de nymodens højpullede Hatte se Troeis-Lund anf. Udg. IV, 94 ff. At de toppede Huer ogsaa senere vakte Forargelse, viser følgende Sted i en Rigsraadsskrivelse fra 1631: "Rigens raadtz betenckende er att om de toppede Luer och letferdig klede dracht schulle med de Høylerde delibereris, hvad Deris betenckende er, at mand der wdi kunde anordne." (Chr.IV.s Breve, udg. af Molbech, 457, Fodn.).

S. 51 L. 1. *hand føre styre der til* , "han føre Roret i den Retning" dvs. "gid han maa styre i den Retning, derhen".

S. 51 L. 16. Om *Johannes Hilten* og hans Profeti se foran Bind III, 118-19, Note til S. 32 L. 22 og S. 42 L. 22.

S. 52 L. 25. *Grisene gieide osv.* se ovf. Noten til S. 48 L. 7.

S. 52 L. 35. *omvende til* = "vendte mod", "rettede til", jf. Kalkar III, S. 320 b L. 14.

S. 53 L. 25. *fortagelig* , "fremtrædende", jf. Kalkar I, 719.

S. 54 L. 7. *Peder Gaadske* , se III. Bind, S. 262. Om Peder Godskes Paabud mod Fastelavnslystighed findes ingen Oplysninger andetsteds.

S. 54 L. 12. *Duns fogit* , "Tilsynsmand med Tyendet", Kalkar I, 402.

S. 54 L. 22. *offuersettelse* , d, s. s. "Pragt" ell. lign., jf. Kalkar III, 433.

S. 54 L. 33. *præsis* , "fyldes" olgn. Kalkar III, 518.

S. 54 L. 36. *vdpræse* , d. s. s. *præse* , Kalkar IV, 575.

S. 55 L. 10. *Voer oc blod* , "Materie og Blod", en almindelig Sammenstilling, se Kalkar IV, 862.

S. 55 L. 20. *Blaffert* , "lille Mønt", Kalkar I, 215.

S. 56 L. I f. *Aagerkarlen skal vdsige (eller vd sue)* etc. 77 Palladius har afskrevet Stedet efter Chr, IIIs Bibel (Ps. 109.11), der ved Trykfejl har *vdsige* for *vdsue* (ell. *vdsuge*), svarende til Luthers Bibel: *aussaugen* ; jf. Kalkar IV, S. 580 a L. 20. Karakteristisk nok har Palladius ikke haft Mod til ligefrem at rette Fejlen.

S. 56 L. 5. *Egel* , d. e. Igle.

S. 56 L. 9. *Huffa* ; Ordet kendes kun herfra; men der er ingen Tvivl om, at det er identisk med eng. *huffa* , et Udraabsord, der bruges af storpralende Folk i Svir og Sværm. Det ældste Exempel i Engelsk er if. Oxford-Ordbogen fra en Farce fra Begyndelsen af 16. Aarh.: "lad os være lystige med huffa (og andet Skraal)". *Huff-cap* bruges (ligeledes i 16. Aarh.) om Spiritus, som gaar til Hovedet og om stærkt Øl. Og i Harsnet's Popish Impostures 1603 nævnes blandt en Række Djævlø *huffe cap* (ikke cit. i Oxford-Ordbogen). 1

S. 57 L. 23. "*den arme Quinde* "; Oplysning om hvem Palladius sigter til har jeg ikke kunnet fremskaffe.

S. 59 L. 17. Herefter følger i Orig.: *Hosen Teuffel wirdt er genandt/ | Deutscher jugent nun wol bekendt.*

S. 59 L. 20. *Met Saien/ Silcke oc Fløyel*, Orig. *Mit karteck/ samet vnd seiden*; jf. Noten til S. 37 L. 13.

S. 59 L. 23. *huerrende*, d. e. "enhver", se Kalkar II, 309, Betydningen af L. 22-23 er: "Ved enhver Klud (paa Hoserne) kigger Djævlé idel ud som Gedehamse".

S. 62 L. 5 f. *Faar/vnder oc effter Mosi Lou | Elie huss gaar/ som hun haffuer Thou*. Udtrykket er øjensynlig paavirket af Ordsproget: "saa gaar Lov, som hun haver Tov". I sin Kommentar til P. Lolles Ordsprog forklarer Axel Kock *Tov* som "Vidner", "Edsmænd" i Overensstemmelse med Vid. Selsk. Ordb., og hele Ordsproget tyder han: saaledes er Loven, som Edsmændene, d. v. s. saadan som den udøves. Med Udtrykket "Elie Hus" synes Forf. at mene "Verden"; hele Sætningen opfatter jeg: "før, under og efter Mose Lov, gaar Verden som Menneskene er til".

S. 66 L. 9. *bedrog* for *bedrag* er muligvis Trykfejl, muligvis Paavirkning af tysk *Betrug*.

S. 66 L. 33. *arffred*, d. e. "Arvefred".

S. 67 L. 16, *de hellige Trefoldighed*; denne Form findes ogsaa andetsteds i Dansk, ligesom i fsv. *de helgha trefaldelighet*, se Brøndum-Nielsen, Sproglig Forfatterbestemmelse S. 87 Fodnote.

*

78

TEXTRETTELSER.

S. 34 ^{L.} _{33.}	<i>blod/</i>	Orig. <i>blod</i>
- 38 - 24.	<i>Fruertemmer/</i>	- <i>Fruertemmer</i>
- 45 - 33.	<i>saadant</i>	- <i>saandant</i>
- 52 - 16.	<i>huilcken</i>	- <i>huiclken</i>
- 52 - 29.	<i>kaarsfest</i>	- <i>kaarfest</i>
- 54 - 9.	<i>(Gud</i>	- <i>/ Gud</i>
- 55 - 35.	<i>109. Psal.</i>	- <i>/ 119. Psal.</i>
- 57 - 16.	<i>Hiertet</i>	- <i>Hierter</i>
- 58 - 17.	<i>embedis</i>	- <i>emebdis</i>
- 61 - 21.	<i>induortis</i>	- <i>vduortis; den tyske Orig, Inwendig</i>
- 65 - 22.	<i>Barmhiertighed</i>	- <i>Barhiertighed</i>